

deKanttekening

FEBRUARI 2026 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €7,49

Vrij, moedig & inclusief

Salih Muslim: ‘Koerden streven naar vrede in Syrië’

dK-panel:
waarom voelen zoveel
jongeren zich somber?

Kleine linkse partijen maken zich op
voor de gemeenteraadsverkiezingen.
Hebben ze kans?

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

Februari 2026
Jaargang 9 - nr. 94

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

REDACTIE EN EINDREDACTIE
Tayfun Balcik, Mariska Jansen,
Ewout Klei en Majorie van Leijen

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Tayfun Balcik, Ewout Klei,
Majorie van Leijen, Abdelkader
Benali, Leontine Vreeke, Thomas
von der Dunk, Mehmet Cerit,
Tineke Bennema, Yavuz Baydar,
Muhammed Hasim Yilmaz, Arnon
Grunberg, Melody Deldjou Fard,
Lody van de Kamp, Geraldina
Metselaar, Nilgün Yerli

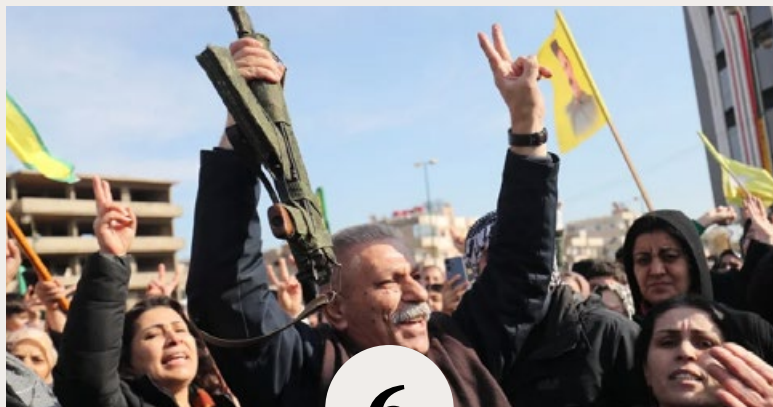
BEELD COVER
Salih Muslim, voorzitter van de
Syrisch-Koerdische partij PYD
Foto: By Rosa Luxemburg-Stiftung
- Rojava und Kobanê, CC BY 2.0,
hcommons.wikimedia

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

IMAA Accountancy & Advies B.V

6

Salih Muslim: 'Koerden willen vrede in Syrië'

● OP DE COVER

Er is een dichter vermoord. Haar naam is Renee Nicole Good – Abdelkader Benali

● WERELD

12

● OP DE COVER

06 Salih Muslim: 'Koerden willen vrede in Syrië'

● WERELD

08 Europa maakt de weg vrij voor terug
terugkeerhubs, maar tegen welke
prijs?

11 Jonge Palestijnse artsen studeren af in
het puin – Tineke Bennema

12 Er is een dichter vermoord. Haar naam
is Renee Nicole Good – Abdelkader
Benali

13 Extreme rijkdom is de werkelijke
ziekte van onze democratie – Yavuz
Baydar

● SAMENLEVING

14 Kleine linkse partijen maken zich op
voor de gemeenteraadsverkiezingen.
Hebben ze kans?

20 Daklozen hebben onze compassie
hard nodig – Leontine Vreeke

21 De verraderlijke staten van Amerika –
Thomas von der Dunk

24

Mijn eerste dag als Nederlander

● NIEUW IN NEDERLAND

Frontex is verantwoordelijk voor 'terugduwen' van vluchteling Alaa, oordeelt het Europees Hof

● WERELD

26

47

Ik ben weer terug – Nilgun Yerli

● COLUMN

● NIEUW IN NEDERLAND

- 22 Nieuw in Nederland – nieuws
- 24 Mijn eerste dag als Nederlander

● WERELD

- 25 Iraanse demonstranten hebben niets meer te verliezen
- 26 Frontex is verantwoordelijk voor 'terugduwen' van vluchteling Alaa, oordeelt het Europees Hof
- 29 Een warm onthaal – Arnon Grunberg
- 30 Clingendael-expert: Reduceer het geweld in Nigeria niet tot 'moslims versus christenen'

- 32 Komt er in Turkije een generaal pardon voor gülenisten?
- 36 Historicus Te Slaa: 'Wees zorgvuldig met het woord fascisme'

● SAMENLEVING

- 39 Tijd om de relatie tussen moslims en Joden te herstellen – Lody van de Kamp
- 40 dK-panel: waarom voelen zoveel jongeren zich somber?

● KUNST & CULTUUR

- 42 Felle schrijvers vragen in J'accuse aandacht voor genocide in Gaza
- 44 'Maak medicijnen gratis', zegt acteur Fjodor Jozefzoon
- 47 Ik ben weer terug – Nilgun Yerli

In het kort.

Kanttekening-journalist Ewout Klei ontvangt oeuvreprijs van Riffijnse mensenrechtenorganisatie

EWOUT KLEI ONTVANGT EEN OEUVERPRIJS, ONDER MEER VOOR ZIJN ARTIKEL OVER ABDELKRIM EL-KHATTABI

Journalist Ewout Klei ontving op zaterdag 20 december 2025 in Antwerpen een oeuvreprijs voor zijn artikelen over de Rif. Voor *de Kanttekening* schreef hij onder meer over de antikoloniale strijd van Abdelkrim el-Khattabi, 'de leeuw van de Rif', die hij typeerde als een soort 'vader des vaderlands' voor Riffijnen.

Klei reageert met gepaste trots op de onderscheiding voor zijn artikelen in *de Kanttekening* en *Historisch Nieuwsblad*. 'En dan krijg je opeens een prijs in Antwerpen', schrijft hij op Facebook, bij foto's van de plechtigheid in een zaaltje met enkele bezoekers.

De prijs is een initiatief van de pas opgerichte Riffian Council for Human Rights (RCHR), een Belgische ngo die zich inzet voor de Rif en de mensenrechtensituatie aldaar. De onderscheiding is toegekend voor zijn *outstanding journalistic work* en zijn *valuable writings on the history of the Rif*. De prijs werd uitgereikt door Ayaddouj Karim, voorzitter van de RCHR.

'Een kritische en nieuwsgierige journalist die feiten en meningen duidelijk van elkaar scheidt. Een complex onderwerp als de Rifoorlog zo helder en toegankelijk maken, zonder sensatie of vooringenomenheid — dat kan alleen Ewout Klei zijn!', reageert Esmé Arif. 'Een profeet wordt niet geëerd in eigen land!', meldt een ander in de reacties. ●

Steeds meer Marokkaanse Nederlanders verlaten Nederland

Duizenden Marokkaanse Nederlanders verlaten Nederland uit economische redenen of omdat zij zich hier niet meer welkom voelen. In Tanger zou zelfs een 'Hollandse wijk' zijn ontstaan, bestaande uit Marokkaanse Nederlanders. Dat meldt Nieuwsuur in een reportage.

'Er wordt in dit café af en toe meer Nederlands dan Marokkaans gesproken, zegt Abdenbi Abdellaoui tegen Nieuwsuur. Hij is een van de eerste 'terugkeerders'. Abdellaoui startte zijn café in Tanger 25 jaar geleden en verliet Den Bosch voor wat het was.

Volgens hem keren veel Marokkaanse Nederlanders 'terug' om economische redenen. Ze beginnen er hun eigen onderneming, zoals bouwbedrijven of meubelzaken. 'En ze komen allemaal bij mij langs voor gratis advies', meldt Abdellaoui. De Bosschenaar is niet de enige in zijn familie: ook leden van de tweede generatie zijn hem gevolgd en runnen inmiddels hun eigen ondernemingen in Tanger.

Lokale Marokkanen spelen hierop in en spreken inmiddels al een aardig woordje Nederlands om hun Nederlands-Marokkaanse klandizie zo goed mogelijk te bedienen.

De Marokkaanse economie is momenteel gun-

BEELD: SCREENSHOT NIEUWSUUR

stig voor ondernemers, maar het zijn niet alleen economische redenen waarom Marokkaanse Nederlanders voor Marokko kiezen.

Arts Nordin Dahhan, die vroeger in het AMC werkte, hoort van veel patiënten dat zij de 'vijandige sfeer' in Nederland zat zijn. 'Ze willen niet dat hun kinderen in zo'n omgeving opgroeien. Nederland is niet meer zoals het was', aldus Dahhan. ●

Arnon Grunberg nieuwe columnist bij de Kanttekening

Arnon Grunberg begint op 29 januari als nieuwe columnist van *de Kanttekening*. Hij zal maandelijks een column schrijven.

Grunberg (54) werd geboren in Amsterdam en woont afwisselend in Amsterdam en New York. Hij is de zoon van Joods-Duitse ouders, die na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland kwamen. In 1994 debuteerde hij met de roman *Blauwe maandagen*, die warm werd ontvangen. Daarna volgden tal van succesvolle romans, waaronder *Fantoompijn* en *Tirza*.

Naast romans schrijft Grunberg essays en opiniestukken voor kranten en tijdschriften, vaak over migratie, identiteit en politiek. In 2022 ontving hij de P.C. Hooftprijs voor zijn literaire werk.

Grunberg mengt zich geregeld in het maatschappelijke debat. Zo zei hij tijdens de Nationale Dodenherdenking op 4 mei 2020 in Amsterdam: 'Als ze het over Marokkanen hebben, hebben ze het over mij.' Daarmee waarschuwde hij dat het accepteren van discriminatie van de ene groep leidt tot uitsluiting van andere groepen, zoals Joden.

Met zijn komst krijgt *de Kanttekening* er een uitgesproken columnist bij. ●

ARNON GRUNBERG. BEELD: SANDER VOERMAN

Het lijden van mensen is bijzaak

MEHMET CERIT

Hoofdredeacteur / Directeur.

De gebeurtenissen in de wereld volgen elkaar zo snel op dat het nauwelijks bij te houden is. In Soedan speelt zich waarschijnlijk het grootste humanitaire drama af. In Gaza blijft Israël Palestijnen doden, ondanks een wapenstilstand. Rusland bombardeert dagelijks burgers in Kyiv. In Iran waren de bloedigste protesten in jaren, waarbij het regime duizenden mensen doodde. Intussen varen Amerikaanse oorlogsschepen met gevechtsvliegtuigen richting Iran, terwijl immigratiedienst ICE in de VS twee mensen op klaarlichte dag doodde en dagelijks migranten deporteert.

De geopolitieke spanningen nemen verder toe. Vorige maand liet Trump de president van Venezuela en zijn vrouw uit hun bed halen en zei hij openlijk dat dit om olie ging. Bijna geen enkel land bekriftigde de VS. Kort daarna stelde hij voor om over Groenland te praten. Trump wil dit Europese grondgebied inlijven vanwege grondstoffen, onder het mom van veiligheid en een onbewezen dreiging van China en Rusland.

Europa reageerde geschokt en maakte gezamenlijk duidelijk dit niet te accepteren. Er werd bedreigd met een 'handelsbarzooka', waarmee Amerikaanse bedrijven van de EU-markt geweerd zouden worden. Blijkbaar wordt agressie pas een probleem als een supermacht aan je eigen deur staat. Voor veel landen, vooral in het mondiale Zuiden, is dit echter het Amerika dat

zij al lang kennen.

De VS en Europa hebben de afgelopen vier eeuwen wereldwijd landen gekoloniseerd en geplunderd voor grondstoffen, met chaos en massaal bloedvergieten tot gevolg. Later presenteerde het Westen deze interventies als missies voor mensenrechten en democratie, zoals Bush die 'vrijheid' zou brengen naar Afghanistan en Irak.

tussen Syrië, Israël en de VS begin januari. Het lijkt erop dat interim-president Ahmed al-Sharaa groen licht kreeg om de Koerdische SDF te verdrijven. Volgens de Koerdische politicus Salih Muslim is er sprake van een Turks-Syrisch complot, gesteund door de VS en Israël, tegen de Koerden in heel Koerdistan. Veel vragen blijven open: wat speelt hier en waarom zijn de Koerden

uitkomt. Wat Sharaa doet, sluit bovendien aan bij de belangen van Ankara. Met steun van het Turkse leger en Turkse wapens verdrijft het Syrische leger opnieuw Koerden. Dat gebeurde eerder ook, onder meer in Afrin in 2018 en in Halabja in 1988. De geschiedenis herhaalt zich.

Nu het Syrische leger oprukt, speelt ook de kwestie van IS-gevangenen weer op. De VS verplaatsten al 150 IS'ers naar Irak en zeggen dat dit kan oplopen tot 7.000. Dat roept de vraag op waarom dit niet eerder is gebeurd. De strijd tegen IS lijkt zo een rechtvaardiging te zijn geweest om in Syrië te blijven tot een regimewissel mogelijk werd. Met Sharaa is dat grotendeels gelukt.

Nu Syrië geen directe bedreiging meer vormt voor Israël, zal de VS zijn militaire aanwezigheid waarschijnlijk afbouwen. Daarmee verdwijnt ook de kans op een autonoom Koerdistan; dat dossier ligt voorlopig stil. Toch is het onwaarschijnlijk dat de Koerden definitief zijn afgeschreven. Mogelijk worden zij later opnieuw ingezet als Turkije niet meewerkt of zelf een bedreiging vormt voor Israël.

Kortom: voor grootmachten is het lijden van Koerdische baby's in Kobane, het geweld tegen vrouwen en meisjes en het sterven van ouderen bijzaak in de strijd om macht, olie en grondstoffen. Hoelang de wereld dit kan verdragen, is onzeker. Eén ding is duidelijk: zo kan de wereld niet doorgaan zonder zichzelf en ons mee te trekken in de ondergang. •

'Koerden lijken voor de VS en Israël niet langer strategisch belangrijk'

In Buitenhof vergeleek Geert Mak de huidige ontwikkelingen in de VS met Italië in de jaren 20 en Duitsland in de jaren 30. Hij ziet dezelfde patronen en noemt het Trump-regime fascistisch. Zelfs bij De Nederlandsche Bank wordt gevraagd wat er gebeurt als de VS het daar opgeslagen Nederlandse goud in beslag nemen. Het zijn huiveringwekkende tijden.

Ook China speelt een rol, met plannen om Taiwan in te lijven en zijn invloed in Afrika en Zuid-Amerika uit te breiden.

Dichter bij Europa, in Syrië, voltrekt zich opnieuw een menselijk drama. Opvallend is dat dit begon na een veiligheidsverdrag

plots in de steek gelaten?

Om dit te begrijpen, is het belangrijk te kijken hoe Sharaa veranderde van terrorist in politiek leider van Syrië. Robert Ford, voormalig Amerikaans ambassadeur, verklaarde op 1 mei 2025 dat hij in 2023 werd benaderd door Britse bureaucraten en ngo's om contact te leggen met Sharaa — toen nog een terrorist met tien miljoen dollar op zijn hoofd — en hem te helpen normaliseren en politiek te leren bedrijven.

De Koerden lijken voor de VS en Israël niet langer strategisch belangrijk. Sharaa en ook Erdogan zijn nu de belangrijkste bondgenoten en voeren beleid dat Washington en Tel Aviv goed

Op de cover.

Salih Muslim: 'Koerden streven

Volgens de Koerdische politicus Salih Muslim voeren Syrië en Turkije niet alleen strijd tegen het Koerdische gebied Rojava, maar tegen alle Koerden. 'Door ons terug te trekken hebben we een oorlog voorkomen.'

KOERDISCHE BURGERS VERZAMELEN ZICH MET WAPENS IN DE NOORDOOSTELIJKE SYRISCHE STAD QAMISHLI. BEELD: DELIL SOULEIMAN/AFP

● TAYFUN BALCIK

Het Koerdische bestuur in het noordoosten van Syrië lijkt alleen nog van kracht in gebieden waar overwegend Koerden wonen, zoals de steden Hasakah, Qamishli en Kobane. De door Koerden geleide Syrische Democratische Strijdkrachten (SDF) hebben een volksmobilisatie afge-

kondigd om zich te verzetten tegen wat zij zien als ondermijning van Koerdisch gebied door het Syrische regime. Ook in Turkije en Europa geven Koerden hier gehoor aan door te protesteren.

Sinds het geweld in Noord-Syrië is opgelaaid tussen het Syrische leger en YPG, een grote Koerdische militie binnen het SDF, wordt het ene na het andere bestand afgekondigd, om niet veel later plaats te maken voor nog meer wapengekletter. Wat is er aan de hand?

We vroegen het aan Salih Muslim,

'We willen vrede aan onze grenzen en bij onze burens'

co-voorzitter van de Syrische Democratische Uniepartij (PYD), die we ook vorig jaar spraken, toen het Assad-regime net was gevallen. 'Turkije wil Syrië verder ver-

delen en gebieden bezetten', zei hij toen.

Nu de Amerikanen de Syrische regering hebben uitgekozen als belangrijkste bondgenoot in de

naar vrede in Syrië'

strijd tegen IS, is voor de Koerden een existentiële strijd voor hun eigen bestuur begonnen. Over integratie in het nieuwe Syrische regime heeft bijna niemand het meer. De Koerden hebben zich teruggetrokken uit de provincies Raqqa en Deir ez-Zor, waar vooral Syrische Arabieren wonen. Ze willen tot de laatste man én vrouw vechten voor wat over is van Rojava, het gebied in het noordoosten van Syrië dat na de strijd tegen IS onder Koerdisch bestuur kwam te staan.

'De mobilisatie is afgekondigd', zegt Salih Muslim tegen *de Kanttekening*.

Wat kunnen we de komende tijd nog meer verwachten?

'De Koerden in alle delen van Koerdistan, in Europa en overal ter wereld zijn gemobiliseerd. Overal zijn protesten. We hebben ons leger tot nu toe kunnen beschermen en ons teruggetrokken om nog meer bloedvergieten te voorkomen.'

Had u dit kunnen zien aankomen?

'We hebben het gevoel dat het complot van Syrië en Turkije tegen de Koerden heel groot was. Het is niet alleen gericht tegen Rojava, maar tegen alle Koerden. Ze proberen een oorlog te ontketenen, een interne oorlog tussen Arabieren en Koerden. Dat hebben we kunnen voorkomen door onze troepen terug te trekken naar Koerdisch gebied om onze regio's in Koerdische steden te beschermen, van Kobane tot Derik, Qamishli en alle andere Koerdische gebieden.'

Geloof u nog in de zoveelste wapenstilstand?

'Misschien wordt die weer voor een week, een maand of wat dan ook verlengd. Er worden verschillende voorstellen gedaan, gesprekken gaan door. We zullen deze gesprekken blijven voeren om vrede te bereiken in plaats

van oorlog. Dat is ons doel. Hopelijk zal er in de toekomst alleen politieke strijd zijn, in plaats van gevechten. Wat nu doorgaat voor het Syrische leger bestaat uit wel zeventien verschillende islamistische groeperingen. Er zijn bepaalde emirs (Arabisch voor commandant, red.) die niet luisteren naar wat Damascus te zeg-

Europeanen weten heel goed wat er in Noord-Syrië gebeurt.'

Sommige Turkse analisten zeggen dat het 'Turks-Koerdische vredesproces' nu echt kan beginnen, omdat de 'dreiging vanuit het zuiden' voorbij zou zijn en milities kunnen ontwapenen.

Turkije kijkt heel anders naar deze zaken. Zij zien autonomie voor de Koerden, in welke vorm dan ook, als een bedreiging voor hun eigen situatie.

'Wij vormen geen gevaar voor Turkije en zijn niets tegen hen van plan. Integendeel, we willen dat Turkije ons helpt. Zoals u weet, zijn zij effectief in het sluiten van vrede met de regering in Damascus.'

Het is alsof er tussen Turkije en de Koerden, ondanks het vredesproces, twee partijen zijn die voortdurend langs elkaar heen praten.

'Ja, niet alleen in Turkije, maar ook in Syrië. Er is een enorme kloof tussen wat Turkije zegt en wat wij ter plaatse zien. Het hielp de Syrische jihadisten in de burgeroorlog en recentelijk ook in deze oorlog.'

Misschien is wapengekletter op dit moment de enige Turkse realiteit voor Koerden?

'We weten inderdaad niet of een deel van Turkije dit doet om een excuus te hebben om ook het vredesproces in Turkije te laten mislukken. We moeten ons daar in ieder geval van bewust zijn. Wij streven naar vrede in Syrië en we zullen zelfs behulpzaam zijn als zij dezelfde stappen kunnen zetten in Turkije.' ●

'De burgers hebben veel meer steun nodig'

gen heeft. Daarom zijn er hier en daar gevechten. Afgelopen nacht hebben Turkse eenheden het zuidoosten van Kobane gebombardeerd. Onze eenheden verdeelden zich uiteraard.'

Koerden voelen zich verraden door de internationale gemeenschap, vooral door Amerika. Kan Europa het verschil maken?

'Niet alleen door de Amerikanen. Het interessante is dat de aanvalen op Koerdische gebieden in Aleppo begonnen na de topontmoeting begin januari in Parijs (waar de Syrische regering een deal zou hebben gesloten, red.). Luttele uren na die top werden Koerden in Aleppo aangevallen. Dat kan geen toeval zijn. Bij die top in Parijs waren Israël en Turkije, maar ook Frankrijk, Engeland en enkele Arabische Golfstaten aanwezig. Iedereen wist dus wat er in Rojava ging gebeuren. Sommige landen helpen de Syrische regering, anderen kijken alleen maar toe. De

'Nee, dat is geen juist oordeel. Ten eerste bestaat Rojava nog. Ten tweede vormden wij geen gevaar voor het vredesproces; we steunden het juist. We willen graag dat dit proces doorgaat, omdat we dachten dat we na voltooiing in een veilige situatie zouden belanden, zonder vijanden. We willen vrede aan onze grenzen en bij onze burens.'

SALIH MUSLIM. BEELD: WIKIMEDIA COMMONS/ROSA LUXEMBURG STIFTUNG

Europa maakt de weg vrij voor terug

Terugkeerhubs voor afgewezen migranten in landen als Oeganda of Rwanda werden tot voor kort gezien als controversieel. Toch staan alle seinen vanuit Europa nu op groen. Mensenrechtenschendingen liggen op de loer, zeggen critici.

OEGANDA, PIXABAY

● MAJORIE VAN LEIJEN

Stel je voor, je komt uit Zuid-Soedan. Je vlucht naar Nederland, waar je asiel-aanvraag wordt afgewezen. Maar je kunt niet terug, omdat de regering in je land van herkomst niet meewerkt. Dan bestaat de kans dat je in een detentiecentrum in Oeganda terecht komt.

Het is een realistisch scenario,

nu op Europees niveau de voorwaarden voor dergelijke terugkeerhubs worden versoepeld. Op dit moment dicteert de terugkeerrichtlijn dat afgewezen asielmigranten alleen mogen worden teruggestuurd naar hun land van herkomst. 'Naar een derde land mag alleen als de terugkeerder dat zelf wil, en dat wil natuurlijk niemand', zegt Mark Klaassen, universitair docent en lid van de

Adviesraad Migratie.

Het Europese Parlement stemt binnenkort om deze vereiste uit de terugkeerrichtlijn te halen. De Europese Commissie deed dit al eerder en ook de Europese migratieministers stemden vorige week met een meerderheid in. Dit betekent dat lidstaten 'terugkeerders' vanaf volgend jaar misschien naar derde landen mogen sturen waarmee het afspraken heeft gemaakt,

terugkeerhubs, maar tegen welke prijs?

bijvoorbeeld een land in de buurt van het herkomstland, legt Klaassen uit.

‘Wat er in feite is gebeurd, is dat de wetgever dit juridisch mogelijk heeft maakt. De vraag is alleen: kun je dit juridisch gezien dan ook daadwerkelijk doen?’, zegt Klaassen. Daar heeft de universitair docent zijn twijfels bij. ‘Dat heeft twee redenen. Ten eerste moet je kunnen garanderen dat mensenrechten op zo’n plek niet in het geding zijn. Ten tweede is een land als Oeganda zelf herkomstland van vluchtelingen.’

Volgens cijfers van het IND vroegen vorig jaar 174 mensen uit Oeganda asiel in Nederland en staat daarmee ongeveer op gelijke voet met buurlanden Congo, Zuid-Soedan en Tanzania. ‘Oeganda staat al enige tijd bekend om schendingen van mensenrechten, vooral waar het gaat om de LHBTQ-gemeenschap’, zegt Eduard Nazarski, lid van de Commissie Mensenrechten bij de Adviesraad Internationale Vraagstukken.

Hij is er niet gerust op dat het de terugkeerders beter zal begaan in Oegandese detentiecentra. ‘Het lukt Nederland niet om deze mensen terug te sturen naar hun land van herkomst, waarom zou het Oeganda dan wel lukken? De kans is groot dat een land als Oeganda druk gaat uitoefenen op deze

mensen, ik houd mijn hart vast’, zegt hij. Gevraagd hoe deze druk eruit zou kunnen zien, noemt hij ‘opsluiting’, ‘weinig te eten krijgen’, of ‘geen toegang tot medische zorg of rechtshulp’. ‘Het regime is heel hard.’

Niemand wil dit

Je zou je dan ook kunnen afvragen waarom Nederland kiest voor een land als Oeganda om afgewezen migranten te huisvesten. De suggestie voor een terugkeerhub in dit Afrikaanse land kwam van de hand van toenmalig PVV-minister Reinette Klever, die het ter sprake bracht tijdens een

TINEKE STRIK, BEELD: GROENLINKS

‘Op deze manier konden de EU-landen de verantwoordelijkheid over migranten afschuiven’

Toch kwam het idee niet uit de lucht vallen. Al jaren worstelen Europese regeringen met een ineffectief terugkeerbeleid. Een groot deel van de migranten, het gaat niet alleen om asielzoekers, vertrekt niet. Cijfers over de aantallen zijn niet betrouwbaar, omdat sommige van hen van de radar verdwijnen. Wel is duidelijk dat het niet altijd aan de migrant is of hij terugkeert naar het land van herkomst. Zo hebben migranten niet altijd de juiste papieren om op een vliegtuig te stappen, en werken niet alle ambassades mee om dit te faciliteren.

Europese regeringen discussiëren al jaren over een effectief migratiebeleid, inclusief terugkeer, vertelt Europarlementariër Tineke Strik (GroenLinks-PvdA). Eerst lag de nadruk van de discussies op de Dublin-verordening. Volgens dit principe is het eerste land van binnenkomst binnen de EU in principe verantwoordelijk voor de behandeling van een asielverzoek. Maar zuidelijke lidstaten vonden dat ze onevenredig veel werden belast, terwijl noordelijke lidstaten dit principe juist wilden behouden, vertelt zij.

‘Er ontstond toen een impasse. Europese landen kwamen er lange tijd niet uit. Daardoor kwam de focus steeds meer te liggen op het sluiten van deals om mensen

bezoek aan het land begin 2025. Nederland zou financiële steun bieden bij de opvang. De Oegandese regering reageerde positief. In september dit jaar werd een *letter of intent* getekend door beide partijen. Daarmee nam het een voorsprong op de Europese wetgeving, die pas volgend jaar in werking zal treden, als het het Parlement instemt.

‘Waarom Oeganda? Waar-

schijnlijk omdat er niet veel andere landen zijn die de terugkeerders willen opvangen’, zegt Klaassen. Eerder ging het Verenigd Koninkrijk in zee met Rwanda. Het Hoogste Gerechtshof zei toen: dat mag, maar niet met Rwanda. Toch kiezen Europese regering voor landen met een twijfelachtige reputatie, waarschijnlijk omdat er niet veel landen zijn die dit willen doen.’

MARK KLAASSEN

tegen te houden en sneller uit te zetten. Op deze manier konden de EU-landen de verantwoordelijkheid over migranten afschuiven. Daar konden ze het wél over eens worden. Nederland en Italië hebben hierin het voortouw genomen en zijn het concept van hubs gaan uitwerken. Nu zijn steeds meer lidstaten overtuigd dat hierin de oplossing ligt.'

'Wat ons vooral opviel aan het Commissievoorstel, is dat heel vaag is. Er staat alleen in dat mensen wel mogen worden teruggestuurd naar andere landen dan hun land van herkomst. Er staat niets in over de terugkeerhubs en de voorwaarden. Hoe lang mag iemand bijvoorbeeld in detentie blijven zitten? Wat als iemand ook vanuit de terugkeerhub niet terug kan naar het land van herkomst? Wie gaat dit bovendien monitoren?'

'Dit soort vragen zijn tot nu toe niet beantwoord. Onze lezing is dan ook dat de Europese Commissie het aan de lidstaten wil laten hoe dit verder uitgewerkt moet worden', gaat zij verder. 'Zo krijgen lidstaten wat ze willen en kan de Europese Commissie de handen ervan aftrekken. Want het gaat problemen opleveren. Er zullen rechtszaken volgen, en daar zit de Europese Commissie niet op te wachten.

Strik reageerde ronduit teleurgesteld toen op 17 december het voorstel door het Europese Parlement om de terugkeerrichtlijn aan te passen werd aangenomen, want hier had het nog kunnen stranden. Maar een coalitie van christendemocraten en extreemrechts stemden in, een voorbeeld van 'populistische angstpolitiek', zegt de Europarlementariër. 'Het zijn inhumane proefballonetjes, die stoer klinken maar niet gaan werken.'

Politiek middel voor de bühne

Ook in de principeovereenkomst van Nederland met Oeganda is

nog veel onduidelijk. Er mag dan misschien een akkoord liggen, maar er is nog weinig bekend over de uitvoering. De huidige opvang van vluchtelingen in

in een moeilijk pakket zitten. Als je die mensen ergens anders onderbrengt, heb je er geen omkijken meer naar, lijkt nu wel het idee.

'De Oeganda-deal lijkt me vooral een maatregel voor de bühne'

Oeganda is al niet best. Onlangs werd duidelijk dat het voor een groot gedeelte afhankelijk is van externe financiering.

De belofte van Europees geld is wellicht juist daarom aantrekkelijk. Nederland zal Oeganda in ieder geval financieel ondersteunen bij de opvang. Maar of het de opvang ook zal begeleiden, of experts naar Oeganda zal sturen, blijkt niet uit het voorstel. Bovendien, hoeveel kan Nederland nou echt betekenen voor de opvang van vluchtelingen in Oeganda, vraagt Nazarski zich af. 'Het is niet dat het in Nederland zo vlekkeloos verloopt. Is Nederland een expert op dit gebied? Als dat wel zo was, dan zou deze constructie niet nodig zijn.'

Bovendien denkt Nazarski dat er weinig interesse is in de uitvoering vanuit de Nederlandse regering. 'Dit zie je ook terug bij de strafbaarheidsstelling van ongedocumenteerden. Er is geen enkel besef dat het om mensen gaat die

'Als je zaken doet in Oeganda, moet je als bedrijf een risicoanalyse doen. Dan zou dat nu ook moeten gebeuren om er een terugkeerhub te realiseren', vindt hij. 'Dit zou een goed moment zijn om de voorwaarden te stellen. Of te bepalen wat er gebeurt als de opvang onder de norm duikt. Maar ik denk dat hier weinig interesse in is. De Oeganda-deal lijkt me vooral een maatregel voor de bühne, waarvan de motieven twijfelachtig zijn en de haalbaarheid niet realistisch.'

Met dit laatste is Klaasen het eens. 'Dit middel is een botte bijl. Ik begrijp dat er iets moet gebeuren om terugkeer te bevorderen. Iemand met een terugkeerverplichting moet kunnen vertrekken. Maar de oplossing zit denk ik toch in onderhandelen met de herkomstlanden. Dit is minder makkelijk, maar realistischer dan het grote politieke middel waar nu alle inspanningen naartoe gaan.'

EDUARD NAZARSKI

TINEKE BENNEMA

Journalist en historicus.

Jonge Palestijnse artsen studeren af in het puin

Het 'cohort van de menselijkheid' noemen ze zichzelf. 168 jonge Palestijnse artsen betraden op 26 december het podium voor de ruïne van het voorheen grootste ziekenhuis in Gaza, Al Shifa, dat vanaf oktober 2023 door Israël diverse malen is aangevallen. Een iconisch beeld van rijen mannen en vrouwen in witte doktersjassen, staand voor een weggevaagde façade. En daaronder een blauwgroene zee van de uniformen van verplegend personeel.

Op het podium was ook plaats vrijgemaakt voor lege stoelen, overdekt met witte jassen, Palestijnse sjaals en portretten van collega's die zijn gedood door Israëlische bombardementen.

De nieuwe generatie humanisten liet zich niet intimideren door een vijand die artsen als terroristen omschrijft; ziekenhuizen uitroept tot oorlogsgebied; onder defensie marteling, verkrachting en standrechtelijke executie schaaft; en het toelaten van medische hulpmiddelen aan een belegerde bevolking bestempelt als illegaal.

Uit het Al Shifa-ziekenhuis ontvoerde het leger de gerenommeerde orthopedisch chirurg Adnan al-Bursh, die in detentie werd gemarteld, verkracht en vermoord, aldus

de Israëlische mensenrechtenorganisatie HaMoked. In ruim twee jaar zijn in totaal 1700 Palestijnse zorgwerkers door het Israëlische leger gedood.

De jonge artsen studeerden onder bombardementen, in vernietigde gebouwen, honger, ziekte en weersomstandigheden trotserend. Voor hun studie moesten ze zich over de dood van familie en geliefden heen zetten. Het collectieve afstuderen was daarom in alle opzichten symbolisch. 'We sturen hiermee de boodschap dat Palestijnen het leven liefhebben en toegewijd blijven aan wetenschappelijke vooruitgang', verklaarde de kersverse dokter Ahmed Basil aan Al Jazeera.

Met hun universele boodschap van liefde lezen de 168 kersverse artsen niet alleen Israël de les. Laten we eerlijk zijn: het zijn de westerse politici en bestuurders die, behalve wat gepruttel, op geen enkel moment opkwamen voor de Palestijnse rechten en ook maar iets ondernamen tegen Israëls genocidale acties. Alle 36 Palestijnse ziekenhuizen werden Israëlisch doelwit. Israël oefende 825 aanvallen uit op klinieken.

Herinnert u zich nog de reactie van toenmalig premier Rutte bij de allereerste Israëlische aanval op een ziekenhuis? Het betrof het Al Ahli-

ziekenhuis, waarbij naar schatting 500 gevluchte burgers werden getroffen en waarover Joe Biden zei 'bedroefd' te zijn. Omdat Israël naar Hamas wees, stelde Rutte tijdens een bezoek aan Israël dat het projectiel misschien een afzwaaiër was van een Palestijnse terreurorganisatie. Hij wilde een onderzoek, maar zweeg toen duidelijk werd dat ziekenhuis na ziekenhuis door Israëlische bommen stelselmatig werd vergruizeld.

Met zijn eerbetoon aan de wetenschap houdt deze kersverse arts ook de Nederlandse universiteiten een spiegel voor. Alle rectoren beloofden ruim een half jaar na 7 oktober in een opiniestuk in Trouw dat zij 'eraan hechten de Palestijnse collega's te steunen' en zelfs wilden gaan samenwerken met hun universiteiten. Overigens zwegen zij zichzelf te pletter toen alle universiteiten met dezelfde systematiek als de ziekenhuizen stuk voor stuk werden vernietigd. En wat denkt u dat er van de belofte kwam? Toen ik onlangs bij de universiteiten navroeg welke collectieve actie was genomen voor de collega's, was het antwoord simpel: niets.

Voor Europa is het hemd van Israël nader dan de rok van Palestina. En samen met Israël en de VS zakt het steeds verder weg in het moeras van tribalisme en imperia-

lisme, in plaats van vast te houden aan universalisme. De jongste obscene variant valt te bewonderen bij Trumps inval in Venezuela op de golven van America First.

Het uithollen van het recht gaat verder in het nieuwe jaar, nu Israël heeft verklaard dat 37 internationale ngo's die Palestijnen humanitaire hulp bieden non grata zijn. Slechts tien Europese landen – Nederland onthrok – reageerden op deze nieuwste episode uit de reeks genocidale acties met de mededeling dat zij 'bezorgd' zijn. Nog steeds geen sancties dus? Met die inertie helpt Europa het internationaal recht de nek om te draaien, waarmee landen na 1945 dachten conflicten als genocide en wereldoorlogen te kunnen voorkomen.

De ruïne van Al Shifa staat voor mij voor het verval van de westerse waarden op dit moment. Die ruïne vertegenwoordigt de teloorgang van het universeel humanisme, het verdwijnen van solidariteit, het weigeren een volk te beschermen dat bedreigd wordt door genocide, en toont de opleving van het westerse machtsdenken. Want westerse politici en bestuurders zijn in wij-zij-terminen gaan denken en zien 'een ieder' niet meer als bron van recht. De fakkel van de menselijkheid en de vooruitgang wordt nu gedragen door een cohort Palestijnen. ●

ABDELKADER BENALI

Schrijver.

Er is een dichter vermoord. Haar naam is Renee Nicole Good

Dit is geen goed moment om in de VS te zijn. Je kunt op klaarlichte dag doodgeschoten worden. Dat was wat een dichter in Minneapolis overkwam. Ze kwam door bruut politiegeweld om het leven. De verklaring achteraf was dat het hier om een terrorist ging. Klets-koek, maar in deze nieuwe wereld-orde kan iedereen terrorist genoemd worden. Je kunt terrorist genoemd worden vóórdat je wordt neergeschoten en je kunt terrorist genoemd worden nadat je bent neergeschoten. Hoe dan ook hang je.

Dat politiegeweld vrij spel krijgt, mag niet verwonderen. Het is bewust aangestuurd om mensen wereldwijd erop te wijzen dat in het Westen de mensenrechten zijn afgeschaft. Mensen van kleur wisten dat natuurlijk al veel langer; in Amerika zijn zwarte mensen oververtegenwoordigd in de gevangenissen. In Europa weten moslims hoe het is om op basis van je geloof, je naam of je uiterlijk gemonitord te worden.

De Italiaanse filosoof Giorgio Agamben noemt dit biopolitiek. Hij is een van de meest interessante filosofen die ik de afgelopen jaren heb gelezen. Zijn filosofie

gaat over het politieke lichaam: het lichaam waar de staat, onze overheid, iets van vindt. Een lichaam dat kan worden opgesloten, kan worden aangetast, kan worden vermoord.

Het lichaam van de gedode vrouw behoorde een dichter toe. De officieren van ICE wisten dit waarschijnlijk niet toen ze de fatale kogels afvuurden, maar ik zie er iets in. Ik neem de vrijheid om er iets in te zien. Zoals de oude maraboets zie ik er een boodschap in. Omdat het lichaam aan een dichter toebehoorde, kunnen we de moord ook zien als een aanval op de taal. En ik meen daarin een

‘Ik kies ervoor om in dit geweld een metafoor te zien’

waarschuwing te zien voor iedereen die de taal gebruikt om verhalen te vertellen, om het andere verhaal te vertellen, om de taal boven zichzelf uit te laten stijgen.

De dichter laat zien dat woorden dubbelzinnig kunnen worden gebruikt. De dichter laat zien dat taal niet vanzelfsprekend is. De dichter openbaart de oneindigheid van de taal om te inspireren grenzeloos te denken. De dichter is een verzetsstrijder, puur omdat zij de taal bevrijdt.

De politiestaat eigent zich de taal toe, gebruikt specifieke woorden, zoals ‘terrorist’, en gebruikt een beperkt aantal woorden. Uit al

die woorden wordt elke vorm van nuance gezogen, zodat mensen niet gaan denken dat er nog hoop is in de taal. De politiestaat is ook taalpolitie.

Er is een dichter vermoord. Haar naam is Renee Nicole Good. Haar achternaam kan gelezen worden als ‘Goed’. Ze was goed. Haar achternaam draagt, door de context van haar dood, bij aan poëzie. En dat laat ons zien dat poëzie niet te onderdrukken valt. Niet te doden valt.

Mensen wanhopen over wat je eigenlijk kunt doen tegen dit ongebreidelde, cynische geweld. Het zuigt werkelijk alle levenskracht uit ons. Demonstreren? Petities? Onze regering aanschrijven om actie te ondernemen?

Ik kies ervoor om in dit geweld een metafoor te zien, om een geitenpad aan te leggen dat leidt naar betekenis, om de moord uit de totale chaos te redden. Het lichaam zijn we kwijt, de taal sluimert tussen ons. We moeten de taal gebruiken om de zinloosheid waardigheid te geven. Om te laten zien dat het antwoord op geweld schoonheid is, het antwoord op de kogel de schrijvende hand, het antwoord op de kogel het zingende hoofd. De bevrijding van het lichaam begint met de bevrijding van de taal. ●

YAVUZ BAYDAR

Extreme rijkdom is de werkelijke ziekte van onze democratie

Nu wereldwijd een grootschalige ontwrichting is ingezet, zijn we een tijdperk van ongekende onrust binnengestapt. Autocraten komen aan de macht, extreemrechtse bewegingen winnen terrein, de 'oude orde' brokkelt af en samenlevingen over de hele wereld splijten langs steeds diepere breuklijnen.

Politieke commentatoren wijzen op cultuurstrijd, immigratie of sociale media als boosdoeners. Maar dat zijn symptomen, geen oorzaken. De werkelijke ziekte die aan de kern van onze democratieën knaagt, heeft een naam: extreme concentratie van rijkdom.

De cijfers zijn onthutsend en zouden iedereen die waarde hecht aan een goed functionerende samenleving moeten alarmeren. Het *Global Wealth Report* van Credit Suisse en vervolganalyses laten zien dat de rijkste 1 procent van de volwassenen inmiddels ongeveer de helft van al het mondiale vermogen bezit, terwijl de armste helft van de mensheid moet rondkomen met circa 1 procent.

Oxfam-rapporten over ongelijkheid voegen daaraan toe dat de rijkste 1 procent sinds 2020 bijna twee derde van al het nieuw gecreëerde vermogen heeft opgestreken — zo'n 42 biljoen dollar — bijna het dubbele

van wat de overige 99 procent samen ontving.

In 2025 bezit de rijkste 10 procent van de wereldbevolking 75 procent van het totale mondiale vermogen. Nog schokkender is dat slechts 56.000 volwassenen — een groep die in een voetbalstadion past — samen meer vermogen bezitten dan 2,8 miljard volwassenen. De top 0,001 procent beschikt inmiddels over drie keer zoveel vermogen als de armste helft van de mensheid.

Tegelijkertijd bezit de onderste 50 procent van de wereldbevolking gezamenlijk slechts 2 procent van het totale vermogen. Dit is geen ongelijkheid, dit is vermogensapartheid. En het tempo neemt toe.

Het vermogen van miljardairs groeide in 2025 alleen al met meer dan 16 procentpunten, drie keer zo snel als het gemiddelde van de afgelopen vijf jaar, en bereikte 18,3 biljoen dollar. Sinds 2020 is hun gezamenlijke vermogen met 81 procent toegenomen, terwijl één op de vier mensen niet regelmatig genoeg te eten heeft en bijna de helft van de wereldbevolking in armoede leeft.

Voor het eerst in de geschiedenis telt de wereld meer dan 3.000 miljardairs.

Het alternatief voor handelen is instorting. Amitabh Behar, uitvoerend directeur van Oxfam International, waarschuwt: 'De groeiende kloof tussen rijk en arm creëert een

politiek tekort dat uiterst gevaarlijk en onhoudbaar is.'

Bijna 400 miljoenairs en miljardairs begrijpen wat de meeste politici weigeren te erkennen. In een uitzonderlijke open brief, gepubliceerd tijdens het World Economic Forum in Davos, lieten zij een scherpe waarschuwing horen:

'Een handvol mondiale oligarchen met extreme rijkdom heeft onze democratieën opgekocht, onze regeringen overgenomen, de vrijheid van onze media gesmoord, technologie en innovatie in een wurggreep gehouden, armoede en sociale uitsluiting verdiept en de afbraak van onze planeet versneld.'

Het verband tussen extreme rijkdom en politieke ontwrichting is overduidelijk. Uit een peiling onder 3.900 miljonairs in G20-landen blijkt dat 77 procent gelooft dat extreem rijken politieke invloed kopen, terwijl meer dan 60 procent vreest dat extreme rijkdom de democratie zelf bedreigt.

Volgens het Amerikaanse media-bedrijf *Forbes* was het kabinet van Donald Trump, met een gezamenlijk vermogen van 7,5 miljard dollar, het rijkste in de geschiedenis van de Verenigde Staten. Miljardairs hebben 4.000 keer meer kans om een politiek ambt te bekleden dan gewone burgers.

De oligarchen hebben niet alleen regeringen in handen gekregen — zij

beheersen inmiddels ook de informatiestroom zelf. Miljardairs bezitten meer dan de helft van 's werelds grootste mediabedrijven en alle grote sociale-mediaplatforms.

Jeff Bezos bezit *the Washington Post*, Elon Musk controleert X (voorheen Twitter) en in Frankrijk heeft miljardair Vincent Bolloré CNews omgevormd tot een Franse Fox News. In het Verenigd Koninkrijk wordt drie kwart van de krantenoplage gecontroleerd door vier steenrijke families. Wanneer extreme rijkdom zowel het overheidsbeleid als het publieke debat domineert, verwordt democratie tot een toneelstuk dat wordt opgevoerd voor het voordeel van enkelen.

Twee derde van de ondervraagde miljoenairs steunt hogere belastingen voor de rijken om te investeren in publieke voorzieningen; slechts 17 procent is daartegen.

De stijging van 2,5 biljoen dollar in het vermogen van miljardairs in 2025 alleen al zou extreme armoede 26 keer kunnen uitroeien.

De autocraten en demagogen die wereldwijd opkomen, zijn niet de ziekte — zij zijn opportunistische infecties die gedijen in een politiek lichaam dat is verzwakt door oligarchische roofzucht. Zolang we de extreme concentratie van rijkdom niet aanpakken, behandelen we slechts symptomen terwijl de patiënt sterft. •

Kleine linkse partijen maken zich op voor gemeenteraadsverkiezingen. Het

Kleine linkse partijen maken zich op voor de gemeenteraadsverkiezingen, maar de vooruitzichten zijn onzeker. Interne ruzies en afsplitsingen zorgen voor versnippering. Volgens politicoloog Chris Aalberts is er één duidelijke winnaar: 'Denk wordt verkozen, de rest krijgt het moeilijk.'

DENK-VERKIEZINGSPOSTER IN ROTTERDAM. BEELD: EWOUT KLEI

● EWOUT KLEI

Linkse partijen die diversiteit, inclusie en emancipatie centraal stellen, hebben het lokaal opvallend moeilijk om de gelederen gesloten te houden. In de vier grote steden, waar

deze partijen relatief het grootst zijn, volgen afsplitsingen, interne conflicten en nieuwe lijstjes elkaar in hoog tempo op. Waarom leidt een gedeeld ideaal van gelijkwaardigheid zo vaak tot versplintering? En, belangrijker, wat blijft er voor kiezers over? Op 18 maart

zijn er immers weer gemeenteraadsverkiezingen.

BIJ1: goede bedoelingen

BIJ1 geldt al jaren als de meest radicale vertolker van intersectioneel en antiracistisch links. Juist bij een partij waar de nadruk ligt

h op voor de bben ze kans?

op identiteiten ligt versplintering op de loer. De problemen in Amsterdam haalden in 2022 het landelijke nieuws en ook *de Kanttekening* schreef er eerder uitgebreid over. Alle drie de raadsleden stapten op en er vormden zich twee nieuwe fracties. De ruzies, waarbij boze leden hun tegenstanders ook voor racist uitmaakten, straalden slecht af op Sylvana Simons. Mede daarom stapte ze in 2023 op als partijleider. Ze wilde aan deze partij geen leiding meer geven. Misschien haalt BIJ1 deze keer toch een zetel of meer, omdat de nieuwe partijleider Tofik Dibi de Amsterdamse lijst trekt.

Ook in Rotterdam kampt BIJ1 met problemen. In 2022 debuteerde de partij met twee zetels in de raad, maar daarna kwam het gedoe. Fractieleider Mieke Megawati Vlasblom was zelden in de

men binnen de partij. Een eigen lijst begon hij niet. De strijd was intern verloren, zo liet hij weten.

De onrust hield daar niet op. Kort daarna trok ook Edson Olf, in 2023 de landelijke lijsttrekker van BIJ1, zich terug als lijsttrekker van BIJ1 Rotterdam. Volgens Olf had dat niets te maken met BIJ1 zelf, maar met persoonlijke omstandigheden. Olf blijft wel lijstduwer.

Tijdens een ledenvergadering van BIJ1 Rotterdam, waar de Kanttekening bij was, bleek duidelijk dat de afdeling kwetsbaar is. Er zijn geen hoogoplopende principiële ruzies, zoals in Amsterdam, maar er is wel een gebrek aan politieke professionaliteit. De leden zijn idealistische activisten en goedbedoelende amateurs met weinig kennis over wat er in de gemeenteraad pre-

het.

Het verkiezingsprogramma van BIJ1 Rotterdam kwam onder tijdsdruk tot stand. Het werd aangenomen met de belofte dat 'externe organisaties' nog feedback mochten leveren, al bleef onduidelijk welke dat precies waren. BIJ1 ademt activisme, maar worstelt met structuur en continuïteit. Voor kiezers die zich

herkennen in de boodschap, maar ook politieke stabiliteit zoeken, is dat een groeiend probleem. Het is de vraag of de nieuwe lijsttrekker, de sympathieke maar onbekende Tikhoe Isaack, BIJ1 Rotterdam gaat redden.

Utrecht

BIJ1 Utrecht is de enige lokale

'BIJ1 ademt activisme, maar worstelt met structuur en continuïteit'

raadszaal te zien en gooide uiteindelijk het bijltje erbij neer. Hierdoor kwam Michantely de Jong weer in de raad, die eerder was opgestapt. Zij besloot zich af te splitsen en een eigen fractie te vormen. Marchiano van Campenhout stapte eind 2025 op. Hij kondigde zijn vertrek aan na interne spanningen over omgangsvor-

cies gebeurt. De vergadering verliep nogal rommelig en veel leden ontdekten gaandeweg hoe zwaar het raadslidmaatschap daadwerkelijk is. Bestuursleden erkenden dat BIJ1 bij eerdere kandidatenlijsten onvoldoende had stilgestaan bij werkdruk en politieke weerbaarheid. 'We weten nu meer dan vier jaar geleden', klonk

OUD-LIJSTTREKKER EDSON OLF. FOTO: BIJ1

Samenleving.

BIJ1-fractie waar geen gedoe lijkt te zijn. In tegenstelling tot de uiteengevallen Amsterdamse en Rotterdamse fracties is de Utrechtse fractie een eenpersoonsfractie, zodat de kans op interne conflicten een stuk kleiner is. Het succes komt volgens lijsttrekker Stevie Nolten voort uit iets wat in de lokale politiek zeldzaam is: radicale helderheid én nabijheid. 'BIJ1 is uitgesproken antikapitalistisch, antiracistisch en voor radicale gelijkwaardigheid, en trekt daardoor groepen aan die zich elders niet gezien voelen, zoals jonge mensen van kleur.' Nolten benadrukt dat BIJ1 deze kiezers niet bereikt via campagnes, maar doordat de partij al aanwezig is waar zij zijn: in grassrootsbewegingen, bij demonstraties, in activistische netwerken. 'Dat creëert vertrouwen bij mensen die het politieke systeem vaak hebben opgegeven.'

Utrecht biedt bovendien een vruchtbare bodem. 'Het is een relatief linkse stad waar BIJ1 met één zetel al zichtbaar resultaten boekt, zoals inzet voor erkenning van genocide in Palestina, het stoppen van boetes voor dakloze mensen en het realiseren van een

transkliniek.' Dat bewijst volgens Nolten dat je met een kleine fractie links linkser kunt maken.

Over het aantal zetels is ze realistisch én ambitieus. 'Met één zetel heeft BIJ1 al veel invloed gehad, maar met twee kan de partij haar idealen nog krachtiger vertalen naar beleid en systeemverandering.' Die groei acht ze haalbaar, juist door de continuïteit van een hecht, herkenbaar en uitgesproken team.

Denk: stabiel en pragmatisch, maar vriendjespolitiek

Tegenover BIJ1 staat Denk. De partij heeft een trouwe achterban, vooral Turks-Nederlandse kiezers, in mindere mate Marokkaans-Nederlandse kiezers. De partij kampt wel met ruzies, maar die maken de partij niet kapot. In Rotterdam zit Denk in het college van B&W, nota bene met Leefbaar Rotterdam, de populistische partij die ooit is opgericht door Pim Fortuyn. Landelijk is het ondenkbaar dat Denk samenwerkt met JA21, om nog maar te zwijgen over de PVV, maar lokale politiek is pragmatischer. In Den Haag worden verschillen voortdurend

uitvergroot, omdat de schijnwerpers er permanent op staan en mensen zich uiteindelijk ook naar dat publieke toneel gaan gedragen, terwijl in de lokale politiek mensen eerst alles goed uitpraten

op je afkomst', zei ze tegen journalist Peter Groenedijk van *AD Rotterdam*. In augustus 2023 stapte wethouder Enes Ygit op, omdat hij – volgens diezelfde Groenedijk – ongeschikt was voor zijn baan.

'Het imago is minder Turks geworden, maar binnenskamers is de partij dat nog steeds'

met elkaar. De onderlinge persoonlijke verhoudingen zijn goed.

Denk Rotterdam heeft alle vertrouwen in een goede uitslag op 18 maart. 'We zijn sterk in Rotterdam. We hebben hier ons landelijke partijkantoor en partijleider Stephan van Baarle komt ook hiervandaan', zei fractievoorzitter Serkan Soytekin tegen de Rotterdamse nieuwssite *Vers Beton*. Aan hetzelfde medium vertelde raadslid Erika Rehim Zadeh dat het groeipotentieel voor Denk in de Maasstad enorm is. 'In Rotterdam is de opkomst laag, maar vooral ook onder Nederlanders met een biculturele achtergrond.' Als de opkomst hoger is, kan Denk flink groeien, is de hoop.

Toch is Denk Rotterdam niet zonder problemen. Zo stapte burgercommissielid Safa Sodorijo op omdat ze discriminatie ervoer. 'Denk strijdt tegen discriminatie, maar je wordt er juist beoordeeld

Turkse gemeenschap

In Amsterdam groeide Denk in korte tijd uit tot een vaste factor in de raad. Lijsttrekker is opnieuw Sheher Khan, die in de raad met succes institutioneel racisme en islamofobie aankaart. Tegelijkertijd klinkt er stevige kritiek van (oud-)betrokkenen op Denk. Anouar Yacoubi, voormalig raadscommissielid en kandidaat voor Denk Amsterdam, zegt tegen *de Kanttekening* dat de partij haar potentieel onvoldoende benut. Volgens hem richt Denk zich te eenzijdig op de Turkse gemeenschap, terwijl andere groepen – zoals Marokkaanse en Afro-Nederlandse Amsterdammers – nauwelijks actief worden benaderd. 'Het gaat niet om onwil', stelt hij, 'maar om onbekendheid en passiviteit.'

Yacoubi spreekt van een partij die naar buiten toe diversiteit uitdraagt, maar intern sterk hiërarchisch en gesloten blijft. 'Het

DENK-VERKIEZINGSPOSTER IN ROTTERDAM. BEELD: EWOUT KLEI

imago is minder Turks geworden, maar binnenskamers is de partij dat nog steeds.' Hij vermoedt dat de partijtop bang is dat kandidaten met een Marokkaanse achtergrond via voorkeurstemmen Turkse kandidaten verdringen. Toen hij merkte dat hij geen reële kans meer maakte op een hoge plek op de Amsterdamse lijst, besloot hij te stoppen. Voorlopig verlaat hij de politiek om geloofwaardig te blijven.

Ook Mourad Taimounti, oud-fractievoorzitter van Denk in Amsterdam, heeft de partij verlaten. Hij was ooit vol overtuiging lid geworden van Denk, vanwege de emancipatoire agenda van de partij voor Nederlanders met een migratieachtergrond. Toch herkent hij zich in delen van Yacoubi's kritiek. Hij beschrijft Denk als een partij die last heeft gehad van kinderziektes, zoals ego's, carrièremotieven en angst voor interne concurrentie. Met name het landelijke selectiebeleid riep volgens hem vragen op. 'Soms werden mensen gepasseerd zonder duidelijke uitleg', zegt hij.

Taimounti wijst daarnaast op het verschil tussen landelijke en lokale politiek. Landelijke thema's als Gaza kunnen Denk stemmen opleveren, maar lokaal, zeker in een linkse stad als Amsterdam, draait het om wonen, onderwijs en voorzieningen. 'Als Gaza geen landelijk onderwerp was geweest, had Denk het hier veel moeilijker gehad', is zijn stelling. Volgens Taimounti is de partij lokaal voor een groot deel inhoudelijk inwisselbaar geworden met GroenLinks en de PvdA (die in Amsterdam apart de verkiezingen ingaan, red.), met een overlap van naar schatting tachtig procent. Veel sympathie heeft Taimounti voor Denk-politicus Numan Yilmaz, die in 2022 uit de raad ging en nu weer op plek vier staat. 'Dat zou voor mij de reden zijn om op 18 maart toch op hen te stemmen, want hij is echt een heel kundig raadslid.'

Denk is om wederhoor gevraagd, maar heeft niet gereageerd op vragen van *de Kanttekening*.

Nieuwe initiatieven

Naast BIJ1 en Denk duiken steeds meer kleine initiatieven op, vaak voortgekomen uit onvrede met bestaande partijen. In Amsterdam gaat het om de Coalitie van Kleur, een afsplitsing van Denk, de Partij voor Morgen van voormalig BIJ1-raadslid Carla Kabamba en De Vonk van voormalig BIJ1-raadsleden Jazey Veldhuyzen en Nilab Ahmadi. Verder

is er de Antiracistische Moslimpartij, maar daarover is vrijwel niets te vinden, verder behalve een filmpje op Facebook waarin de roemruchte Palestina-activist Ozzy Dogan zijn initiatief aankondigt.

De Coalitie van Kleur is de partij van Eduard Mangal, die vanwege een persoonlijk conflict weg is gegaan bij Denk. Hij was geen raadslid maar commissielid

'Einddoel van De Vonk is de afschaffing van het kapitalisme'

MOURAD TAIMOUNTI NA DE OVERWINNING VAN MAART 2018 IN ZIJN STAD AMSTERDAM (BEELD: YOUTUBE)

en heeft dus geen zetel meegenomen. Hoewel Mangal zich deels herkende in de boodschap van BIJ1, wilde hij zich niet aansluiten bij deze partij, vanwege de interne conflicten en het feit dat hij geen zwarte Surinaamse Nederlander is maar een nazaat van de contractarbeiders. Voor hindoe-staanse Surinaamse Nederlanders is in BIJ1 minder ruimte, aldus Mangal. De Coalitie van Kleur flyerde vorig jaar al in Amsterdam-Zuidoost, waar veel potentiële kiezers wonen. Mangal schat zijn kansen zeer positief in. 'Realistisch gezien zou ik in mijn eentje 1 zetel kunnen halen, als Amsterdammers mijn eerlijkheid waarderen. Maar door de samenwerkingen die ik de afgelopen tijd heb opgebouwd en eentje die nu nagenoeg rond is als De

Nieuwe Politiek (een partij in stadsdeel Amsterdam Centrum, red.), sluit ik de ambitie van drie zetels zeker niet uit. We zijn samen immers veel meer dan de afzonderlijke delen.' Volgens de gemeente Amsterdam is De Nieuwe Politiek de naam waarmee de partij op 18 maart de verkiezingen in zal gaan.

Over de Partij voor Morgen is weinig bekend, behalve dat de partij vorig jaar aankondigde aan de Tweede Kamerverkiezingen te zullen meedoen, maar vervolgens daarop terugkwam, wellicht omdat Kabamba er niet in slaagde om voldoende ondersteuningsverklaringen op te halen. De partij is geregistreerd en heeft nu een eigen website. Waar staat ze voor? 'Zwart, feministisch, antiracistisch en vastberaden met de wijk als vertrekpunt en internationale solidariteit als kompas.' Ook heeft de Partij voor Morgen tien bullet points kort uitgewerkt.

De Vonk maakt meer kans om op 18 maart in de raad te worden verkozen. Op dit moment is de BIJ1-afsplitsing met twee zetels in de gemeenteraad vertegenwoordigd. Raadslid Jazie Veldhuijzen is vanwege ziekte slecht bereikbaar, meldt *het Parool*. Het andere raadslid Nilab Ahmadi geeft aan na de verkiezingen te stoppen. Ook zij was vaak afwezig op raadsvergaderingen. Lijsttrekker van de partij is de Armeens-Neder-

landse activist en journalist Chris de Ploeg. 'De Vonk is juist het antwoord om de eindeloze versplintering tegen te gaan', verzekert hij ons. De partij zou in potentie een grote linkse massapartij kunnen worden, naar het voorbeeld van de Belgische PVDA. De Ploeg wijst erop dat de Revolutionair Socialistische Partij, een afsplitsing van de SP, en de Activistenpartij, de grootste studentenpartij van Amsterdam, onderdeel zijn van

'Dit maakt ons juist de enige realistische partij. Het kapitalisme betekent in feite dat we, economisch gezien, in een dictatuur leven.' Wel beseft De Ploeg dat de socialistische heilstaat er nog lang niet is. 'Daarom presenteren we ook een soort minimumplan, op basis van een realistische begroting, waarmee we al enorm veel kunnen bereiken binnen het huidige systeem. Denk aan gratis OV, een gemeentelijk woonbedrijf

'Wat Marx of Lenin heeft gezegd maakt voor een arm gezin niet uit; die mensen willen gewoon geholpen worden'

de beweging De Vonk. BIJ1 was ook uitgenodigd om deel te nemen, maar weigerde dat.

Einddoel van De Vonk is de afschaffing van het kapitalisme.

voor de massale bouw van betaalbare woningen, investeringen in buurtcollectieven, stadstuinen, voedselparken en groene energiecoöperatieven voor betaalbare energie en voedsel. En nog veel meer.'

De liberale parlementaire democratie is volgens het verkiezingsprogramma van De Vonk een farce. Maar het parlement is wel bruikbaar als middel om de revolutie een stapje dichterbij te brengen. 'Bewegingen hebben de raad nodig als megafon, om de eisen van de straat te agenderen', zegt De Ploeg. 'Maar ook om concrete winsten binnen te slepen waar dat mogelijk is, of juist de beperkingen van de gevestigde

FATIMA FAÏD

politiek te ontmaskeren waar je geen meerderheid kunt krijgen.'

De lijsttrekker gelooft in een mooie uitslag in maart: 'We hebben nu twee zetels en we hopen op drie. In Amsterdam definieert 12 procent van de bevolking zich als uiterst links en nog eens 27 procent als stevig links. Dat zijn een heleboel potentiële zetels.'

Utrecht en Den Haag: lokale alternatieven

De vierde stad van Nederland laat zien dat een afsplitsing ook anders kan uitpakken. Sinds 2025 is hier LINK actief, een eenmansfractie geleid door voormalig GroenLinks-raadslid Pepijn Zwanenberg, bekend vanwege zijn blauwgeverfde baard. Hij is een empathische socialist met een lange staat van dienst. Na negentien jaar in de Utrechtse gemeenteraad voor GroenLinks besloot hij zich af te scheiden, vooral omdat hij zich steeds minder thuis voelde bij de landelijke koers en de fusie met de PvdA. 'Het voelde alsof ik op een ijsschots stond die steeds kleiner werd.'

LINK is geen doorstart van GroenLinks, benadrukt hij. De naam verwijst naar zowel kwaadheid als verbinding. Buiten de coalitie voelt hij zich vrijer en

RAADSLIEDEN VOOR DE VONK, JAZIE VELDHUIJZEN EN NILAB AHMADI

rebelser, en dat trekt een bont gezelschap aan: oud-leden van BIJ1, GroenLinks en Denk, maar ook mensen die nooit eerder politiek actief waren. 'Mensen stemden vroeger op mij vanwege wie ik ben. Nu is de drempel om dat te doen nog lager.' Zijn achtergrond in de kraakbeweging en de PSP-jongeren (de PSP is een van de voorlopers van GroenLinks, red.) klinkt door in zijn stijl. Die is idealistisch en tegendraads, maar ook gericht op samenwerking.

Sinds zijn afscheiding strijdt hij tegen de landelijke asielwet en voor het tegengaan van gentrificatie. Een amendement dat hij over het laatste onderwerp indiende, werd aangenomen door de raad. Andere initiatieven, zoals het binnenhaken van het moslimarchief, haalden het niet. Maar wel tonen zijn moties de breedte van zijn inzet aan. Het gaat Zwanenberg om het vormen van een tegencultuur, om het opkomen voor gemarginaliseerden in de rafteranden van de samenleving en absolute gelijkwaardigheid. Over de uitslag is hij nuchter. 'Ik verwacht tussen de één en drie zetels. Het gaat om het mandaat.'

Ook de Haagse Stadspartij geldt al jaren als een stabiel alternatief voor progressieve kiezers die zich niet thuis voelen bij landelijke partijen.

Sterke lokale wortels heeft ook de Haagse Stadspartij, die nu geleid wordt door Fatima Faïd. De partij komt voort uit de Haagse kraakbeweging, maar heeft zich de laatste jaren verbreed. Er zijn nu ook veel jonge mensen actief: jongeren van kleur, queers, activisten. En nog steeds gaat het erom mensen te helpen in kwetsbare situaties.

De Haagse Stadspartij had nooit landelijke ambities. Toch kreeg Faïd een landelijk profiel, vanwege haar steun aan BIJ1. 'Ik was een van de godmothers van Artikel1, de voorloper van BIJ1.

Maar dit riep bij de Haagse Stadspartij discussies op over het dubbellidmaatschap. We hebben toen afgesproken dat een dubbellidmaatschap mag, maar dat je natuurlijk niet lokaal voor twee partijen tegelijk actief kunt zijn.'

Mede vanwege het bestaan van de Haagse Stadspartij doet BIJ1 niet mee aan de gemeenteraadsverkiezingen in Den Haag. 'Als BIJ1 weer mee zou doen, dan lopen we risico dat we allebei niet in de gemeenteraad worden verkozen en dat zou natuurlijk heel jammer zijn', zegt ze. 'Sowieso vindt Faïd de versplintering aan

geloofd dat vertrouwen ontstaat door directe hulp, juist bij groepen die het systeem terecht wantrouwen.

Faïd wil graag op 18 maart twee zetels halen, het liefst drie. 'Als het bij eentje blijft, ben ik wel een beetje teleurgesteld. Maar ik reken natuurlijk op een mooi resultaat.'

Maar zal het ze lukken?

Volgens journalist Chris Aalberts, een expert op het gebied van kleine politieke partijen, zal Denk worden verkozen in de vier grote steden. De rest krijgt het heel

allebei hun eerdere successen te danken aan het landelijke effect van Sylvana Simons. Zij is nu uit de politiek. Dat BIJ1 Utrecht het relatief goed doet als fractie maakt niet heel veel uit. In Rotterdam is BIJ1 sowieso kansloos, vanwege de chaos. Niemand kent de nieuwe lijsttrekker bovendien.'

Een probleem voor klein links in Amsterdam is bovendien dat GroenLinks en PvdA apart aan de verkiezingen zullen meedoen, vervolgt Aalberts. Dat geeft partijen links van GroenLinks minder munitie om te zeggen dat mainstream links haar beginselel verkwanselt. Bovendien is daar nog de Partij voor de Dieren als alternatief. Deze partij is gevestigd en is ook helder over Gaza. 'Veel effectiever dan de one-man-show van Tofik Dibi.'

De afsplitsingen van Denk en BIJ1 zijn ook kansloos, denkt Aalberts. 'De Coalitie van Kleur en de Partij voor Morgen zijn vooral een vehikel om Mangal respectievelijk Kabamba herkozen te krijgen. En De Vonk is veel te extreem, nog linkser dan BIJ1.' Aalberts ziet veel van deze politici als fringe figuren die slecht samenwerken. Dat stemt hem somber over hun toekomst en hun vermogen om structureel iets op te bouwen. De enige die in dit verband een compliment krijgt, is Jazey Veldhuyzen. 'Hij wil niet nog een keer in de raad komen. En daar heeft hij volkomen gelijk in.' ●

'Als het bij eentje blijft, ben ik wel een beetje teleurgesteld'

radicaal-linkse zijde een slechte zaak. Dat komt volgens haar mede door ideologische onenigheid. Maar wat Marx of Lenin heeft gezegd maakt voor een arm gezin niet uit; die mensen willen gewoon geholpen worden. We moeten wat meer doen aan praktische politiek.'

Haar inspiratie komt uit de Black Panther-methode: eerst kinderen eten geven, huiswerkbegeleiding regelen, mensen met elkaar verbinden. Pas daarna kun je praten over systeemverandering. De SP deed ooit iets vergelijkbaars, maar volgens Faïd bleef daar een paternalistisch verheffingsideaal hangen. Zij is anarchist, wars van autoriteit, en

moeilijk. Hij ziet alleen kansen voor BIJ1 Amsterdam en de Haagse Stadspartij. BIJ1 Amsterdam maakt volgens hem kans dankzij de landelijke bekendheid van Tofik Dibi, de Haagse Stadspartij omdat deze partij goed geworteld is in Den Haag. Voor LINK wordt het lastiger. 'Pepijn Zwanenberg is met voorkeurstemmen verkozen in de raad, maar zat toen nog bij GroenLinks. Zal hij het in zijn eentje ook redden? En hij zit al heel lang in de raad; wordt het niet tijd voor hem om op te stappen?'

Aalberts denkt dat BIJ1 Rotterdam en BIJ1 Utrecht er niet in zullen slagen om opnieuw in de raad te worden verkozen. 'Ze hadden

CHRIS AALBERTS

LEONTINE VREEKE

Daklozen hebben onze compassie hard nodig

In mijn huis heb ik verschillende schilderijen of kunstwerken hangen. Zo is er een schilderij in roze en oranje met daarop twee jonge vrouwen. De titel van het werk is *Les jeunes et la tendresse*, de jeugd en de tederheid. Ooit gekregen van de kunstenares in een tijd waarin er weinig tederheid in mijn leven was. Het werk zeul ik al bijna dertig jaar met me mee. Vond ik het eerst gewoon mooi en bijzonder om een schilderij te hebben, nu fungeert het als een herinnering aan de weg die ik heb afgelegd. Wanneer ik er nu naar kijk, zie ik naast de afbeelding ook alle wanden waar het ooit heeft gehangen, alle tranen die ik heb geschreid, alle keren dat ik in wanhoop op mijn knieën viel en mij wendde tot de Heer. Door de tijd heen heb ik geleerd om met meer compassie naar mijn jongere ik te kijken.

Helaas is het niet iedereen gegeven om een blik van compassie te treffen. De mannen die ik op straat zie, bedelend om lege blikjes of flesjes, ontvangen naast de aalmoezen ook verstarde schouderders, een weggijkende bestuurder of een onomwonden negeren.

Dat het voor sommigen van ons nodig is om in de kou te staan met een vragende hand, raakt me. In steeds meer steden zie ik mensen, voornamelijk mannen, op

straat met een uiterlijk waar de dakloosheid vanaf straalt. Vaak zijn het Oost-Europese arbeidsmigranten. Afgedankt door malafide werkgevers en uitzendbureaus waar de baan gekoppeld was aan huisvesting, hoe slecht ook. Zo zichtbaar als hun gebrek aan geld, warmte en een huis is, zo onzichtbaar kan de armoede van gezinnen zijn. Een stichting als het Rode Kruis of als Stem Zonder Gezicht ziet de gebreken achter de voordeur.

Het aantal kinderen dat in Nederland in armoede opgroeit, bedraagt ruim 338 duizend. Oftewel: hun ouders zijn arm, want kinderarmoede is ouderarmoede, zoals Tim 's Jongers terecht stelt. Voor kinderen zijn er veel regelingen en initiatieven om hun armoede te bestrijden. Het fietsfonds, laptopfonds, sportfonds en ontbijt op school zijn slechts enkele voorbeelden van dergelijke regelingen.

Maar hoe werken we ouderarmoede in Nederland de wereld uit?

Uit onderzoek blijkt dat in Nederland 450 duizend mensen te maken hebben met voedselnood en geen hulp ontvangen. Het Rode Kruis verleent sinds corona ook in Nederland voedselhulp, onder andere door het verstrekken van boodschappenkaarten. Hiermee kunnen mensen zelf boodschap-

pen doen, in plaats van dat zij een door anderen samengesteld voedselpakket ontvangen. Het Rode Kruis is eigenlijk bedoeld voor noodhulp, maar de organisatie ziet geen mogelijkheid om de

‘Mensen zijn gewoon niet in staat om alle rekeningen te betalen’

geboden hulp in Nederland af te bouwen. De overheid dient haar verantwoordelijkheid te nemen en te zorgen voor uitkeringen die hoog genoeg zijn om te voorzien in het levensonderhoud. Daarnaast moet het stelsel van toeslagen simpeler en laagdrempeliger worden, of gewoon verdwijnen. Elke toeslag is een pleister op een symptoom van armoede. Huurtoeslag, energietoeslag, zorgtoeslag. Mensen zijn gewoon niet in staat om alle rekeningen te betalen van de uitkering of het loon dat men ontvangt.

Kijkend naar de laatste verkiezingen en de politieke periode die achter ons ligt, vrees ik, met grote

vrees, dat er weinig compassie getoond zal worden voor de mannen op straat of de gezinnen.

Zo worden dakloze mensen geconfronteerd met registraties voor het veroorzaken van overlast, maar ook voor slapen op straat. Bij zes registraties kan de politie overgaan tot gedwongen uitzetting naar het land van herkomst, mocht dat aan de orde zijn.

Gezinnen met geldzorgen hebben te maken met hulpverlening en een bureaucratie die per gemeente verschillend is. Wordt er in de ene gemeente gewerkt met een loket en een coach of adviseur, in een andere gemeente dient men van loket naar loket te gaan om de verschillende regelingen aan te vragen. En wordt er in de ene stad gewerkt vanuit vertrouwen, dan treft men in een andere stad alleen maar controle en wantrouwen. Bewijs maar eens dat je arm genoeg bent om geholpen te worden.

Hopelijk neemt de overheid hierin haar verantwoordelijkheid, te beginnen met een zachte blik en een warme hand. En een vermindering van regels en een verruiming van de hulp, gelijk voor iedereen, waar ook in Nederland.

Ik wens iedereen in Nederland meer compassie toe, meer medemenselijkheid.

We kunnen het goed gebruiken. •

**THOMAS
VON DER DUNK**Publicist.
Cultuurhistoricus.

De verraderlijke staten van Amerika

De Amerikaanse dictator Donald Trump beschouwt zichzelf met afstand als de grootste president aller tijden, en zijn hofhouding vindt dat ook. Alles wat hij doet is ongekend geweldig en ongekend succesvol. Daar hoort uiteraard een 'Arc de Trump' bij, en de ombouw van het Witte Huis tot een Amerikaans Versailles.

Ook Mark Rutte vindt Trump geweldig en ongekend succesvol. Geen gelegenheid laat hij na om hem de hemel in te prijzen. Daarmee doet hij precies waarvoor hij als premier nu net keer op keer zijn excuses heeft aangeboden, toen het ging om de collaboratie van de Nederlandse autoriteiten tachtig jaar geleden met een andere agressieve staat.

Dat is namelijk erg makkelijk als alle toentertijd verantwoordelijken allang dood zijn. Die kunnen nu immers niet de vervelende weder-vraag stellen: maar wat zou jij in mijn geval hebben gedaan? Intussen weten we bij Rutte het antwoord: dit dus.

Nu gaat u misschien roepen: Trump heeft toch met Groenland ingebonden? En nu toch ook na Minneapolis? Zo'n vaart loopt het dus toch niet? – 'In een democratie vallen soms doden', om met minister van Buitenlandse Zaken David

van Weel te spreken. De Verenigde Staten zijn toch een bevriende mogendheid? En we kunnen toch niet zonder de Amerikanen, gezien het Rusland van Poetin?

Vast. Maar al die argumenten golden in de jaren dertig en veertig ook – en die liet Rutte zelf in zijn Torentjestijd niet gelden. Het Duitsland van Hitler lag pas écht direct naast de deur. Dat kon je maar beter te vriend houden. Het was dan ook een bevriende mogendheid – tot 10 mei 1940 althans. Na de mislukte moordaanslag op Hitler, net een half jaar eerder, had koningin Wilhelmina nog een telegram naar Berlijn gestuurd om de Führer met zijn redding te feliciteren.

Het wordt ook in Den Haag hoog tijd dat men de fundamentele kwaadaardigheid van dit door een narcistisch monster geleide gangsterregime in Washington onder ogen durft te zien. Amerika is volslagen onbetrouwbaar geworden: een verraderlijk land waarvan de dictator, 'omdat hij het psychologisch nodig heeft' en omdat hij, nu hem de Nobelprijs 'is ontzegd', geen reden meer ziet om zich voor vrede in te zetten, een bondgenoot van grondgebied wil beroven.

De minachting en haat jegens Europa spat van elke uitlating af. Denk aan de laatlunkende opmerking over de hondensleden van de Denen – waarvan Trump er met de huidige sneeuwstormen overigens

best een paar zou kunnen gebruiken. Denk ook aan de belediging van Europese veteranen in Afghanistan, waartegen door andere hoofdsteden veel minder omfloerst protest is aangetekend dan door het

**'Ja, Trump kan
vast wel eens
charmant zijn.
Dat kon Hitler
ook'**

laffe Den Haag, dat zich – daar hebben we Van Weel weer – tot gemompel beperkte.

De Europese Unie moet van Trump kapot: van buitenaf door de lidstaten tegen elkaar uit te spelen, van binnenuit door fascistoïde partijen aan de macht te brengen. Dan helpen bezwerings dat we militair bij bepaalde oefeningen toch best lekker samenwerken niet meer. Ja, Trump kan vast wel eens charmant zijn. Dat kon Hitler ook.

Europa zal heel snel op eigen benen moeten leren staan, met alle beginnersrisico's van dien. Op veel compassie van de buitenwereld hoeft het niet te rekenen, niet in de laatste plaats door ons weggijken bij Gaza. De algemene reactie op Ame-

rikaans imperialisme buiten het Westen, van Chili tot de Filipijnen, luidt: daar hebben wij al heel lang ervaring mee; nu merken jullie het zelf eindelijk eens ook.

In Brussel begint men dat in te zien, in Den Haag amper. Hier klampt men zich vast aan een infantiel Oranjegevoel: dat Groenlandakkoord – dat heeft Rutte toch maar mooi geflikt. Maar we weten niet wat er is beslist en de houdbaarheid van afspraken met Trump is sowieso gering.

Rutte en zijn fans menen dat vleien helpt en Trump tot toegeven verleidt. Een vergissing: het sterkt Trump juist in zijn eigenwaan en in het idee dat hij nog verder kan gaan, omdat hij met alles wekomt. Trump paart de mentaliteit van een kleuter aan een feilloos machtsinstinct. En zo etaleert Rutte de rest van de wereld – ook de Amerikaanse oppositie – openlijk Europa's zwakte, zodat men elders denkt: als Europeanen zelf niets durven, doen wij ook niets voor hen.

Terug naar 1939. Met een blik op het kabinet-De Geer liet de Britse ambassadeur zich toen, indachtig de Duitse dreiging, ontvallen dat een volk dat zulke miserabele leiders kiest, niet anders verdient dan tot slaaf gemaakt te worden. Hij zou zijn uitspraak voor het kabinet-Schoof nu woord voor woord kunnen herhalen. Voor David van Weel vooraan. •

Kanttekening-columnist Ahlam Benali op plek 2 van Haagse Stadspartij

De Haagse Stadspartij heeft *Kanttekening*-columnist Ahlam Benali op plek 2 van de kandidatenlijst gezet. Benali was de afgelopen jaren regelmatig inspreker in de Haagse gemeenteraad en hoopt op 18 maart te worden verkozen.

Ze deelt haar kandidatuur met veel enthousiasme op Facebook. 'Voor het eerst in de Haagse geschiedenis maken we een statement dat zeker niet te negeren valt: een top vijf bestaande uit krachtige zwarte vrouwen en vrouwen van kleur.'

Met deze progressieve boodschap zit ze zeker op haar plek bij de activistische en anti-racistische Haagse Stadspartij, die op dit moment met een zetel in de Haagse gemeenteraad is vertegenwoordigd door partijleider Fatima Faïd. Haar vergeet Benali dan ook niet in de bekendmaking. 'Dat ik deze plek mag inne-

men, direct onder onze lijsttrekker Fatima Faïd, maakt me enorm trots. Een historisch moment!'

De in 1997 opgerichte Haagse Stadspartij is een lokale partij en komt voort uit de krakersbeweging. Sinds 1998 is de partij altijd met minimaal een zetel in de Haagse gemeenteraad vertegenwoordigd.

De Haagse Stadspartij staat voor sociale politiek, groen en wil burgers actief bij de politiek betrekken.

Patricia Dinkela en Tofik Dibi

In 2017 kwam Fatima Faïd als

tweede op de kandidatenlijst van BIJ1, toen nog Artikel 1 geheten, voor de Tweede Kamerverkiezingen. BIJ1 haalde toen geen Kamerzetels.

In de periode voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezingen van 29 oktober 2025 meldde Patricia Dinkela – voorzitter van de Haagse Stadspartij en eindredacteur bij de Wiardi Beckman Stichting, de denktank van de PvdA – zich aan als kandidaat-lijsttrekker voor BIJ1. Tijdens een ledenraadpleging op 6 augustus verloor zij echter van Tofik Dibi, die niet in de Tweede Kamer werd verkozen maar nu wel de Amsterdamse BIJ1-lijst trekt. •

AHLAM BENALI (L) EN FATIMA FAÏD. BEELD: AHLAM BENALI

Denk Amsterdam: genocide-monument voor boycot van CIDI

Denk Amsterdam presenteert in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen een verkiezingsprogramma waarin de situatie in Gaza een opvallend prominente plaats krijgt. Ook pleit Denk voor een boycot van het CIDI. Dit schrijft de Amsterdamse omroep AT5.

SHEHER KHAN, YOUTUBE

De partij, opnieuw aan-gevoerd door Sheher Khan, wijdt bijna twee pagina's aan Gaza. Er moet een blijvende herinnering aan de genocide in de stad komen. Denk denkt aan een monument, dat de gevolgen van het geweld in Gaza zichtbaar maakt, bijvoorbeeld in de vorm van een olijfboom. Het monument moet dienen als erkenning van het leed van Palestijnen en als signaal dat Amsterdam solidair is met getroffen gemeenschappen.

Daarnaast wil de partij dat de gemeente afstand neemt van organisaties die volgens haar te

Op deze pagina's brengt de Kanttekening nieuws in eenvoudig Nederlands. Zo willen we toegankelijk zijn voor mensen met een migratieachtergrond die de taal nog niet goed beheersen. •

EU-rapporteur: 'Probleem met Turkije is niet religie, maar democratie'

Turkije is nog geen lid van de Europese Unie omdat er 'democratisch heel wat mankeert aan het land', en niet omdat het een islamitisch land is. Dat zegt de Turkije-rapporteur van het Europees Parlement, Nacho Sánchez Amor.

De rapporteur reageert op kritiek van de Turkse minister van Buitenlandse Zaken Hakan Fidan. Die beschuldigde de EU van 'identiteitspolitiek' ten aanzien van Turkije. Dat meldt de nieuwssite *Turkish Minute*.

'Het probleem met Turkije is niet religie, maar democratie', zegt Sánchez Amor. Hij wil niets weten van de beschuldiging van Hakan Fidan. Volgens hem houdt Turkije zichzelf buiten de deur vanwege 'democratische achteruitgang' en 'problemen

met de rechtsstaat'.

Fidan uitte zijn kritiek tegenover Sky News Arabia. Turkije zou volgens hem nooit lid van de EU kunnen worden zolang de Unie 'identiteitspolitiek' bedrijft tegenover het islamitische land. •

Meer dan 150.000 ondertekenaars roepen op tot boycot WK

De roep om het WK voetbal in de Verenigde Staten te boycotten wordt in Nederland steeds luider. Meer dan 150.000 mensen hebben de petitie van journalist Teun van der Keuken inmiddels ondertekend, zo bericht RTL Nieuws.

'Houd onze jongens thuis', klinkt het onder de boycotters. Op de petitiepagina van de actiegroep De Goede Zaak wordt uitleg gegeven over de redenen achter de boycot. 'Wij willen niet dat onze voetballers door hun optreden op het toernooi impliciet steun geven aan het gewelddadige terreurbeleid van president Donald Trump tegen onschuldige migranten.'

Daarnaast wordt ook het controversiële optreden van Amerika op het wereldtoneel genoemd: de ontvoering van de Venezolaanse president Nicolás Maduro en de openlijke plannen om Groenland te annexeren. Dat laatste ging door NAVO-bemiddeling, in ieder geval tijdelijk, van tafel.

Teun van der Keuken, die de tekst heeft opgesteld, is stellig over het wel of niet deelnemen aan het sportevenement. Deelname is volgens hem een beves-

tiging van Trumps politiek. 'Laat ons land en onze voetballers aan de goede kant van de geschiedenis staan. Houd onze jongens thuis', zegt hij.

De KNVB wil daar vooralsnog niets van weten. 'We hebben ons geplaatst voor het eindtoernooi en nemen daar dan ook aan deel', zegt de bond in een reactie tegen RTL Nieuws.

De oproep tot een boycot roept herinneringen op aan *Bloed aan de Paal*, de protestactie uit 1978 waarbij onder anderen cabaretiers Freek de Jonge en Bram Vermeulen pleitten voor het thuislaten van Oranje tijdens het WK in Argentinië vanwege de mensenrechtenschendingen onder de militaire dictatuur. •

BEELD: PIXABAY

or Gaza en

nauw verbonden zijn met de Israëlische overheid. In dat kader pleit Denk voor een gemeentelijke boycot van het Centrum voor Informatie en Documentatie Israël (CIDI). De partij stelt dat samenwerking met deze organisatie niet langer passend is en dat Amsterdam zich kritischer moet opstellen in internationale kwesties die lokale gemeenschappen raken. Hoewel het programma ook bredere voorstellen bevat — zoals maatregelen tegen discriminatie, steun voor kwetsbare inwoners en een verhoging van de toeristenbelasting — vormt de inzet rond Gaza en de boycot van CIDI een van de meest uitgesproken onderdelen van koers van Denk Amsterdam richting de verkiezingen. •

Mijn eerste dag als Nederlander

Muhammed Hasim Yilmaz is genaturaliseerd tot Nederlander. 'Ik was een vluchteling, een statushouder. Nu leef ik als burger in mijn eigen land.'

BEELD: BURAK CAKMAKTEPE

● MUHAMMED HASIM YILMAZ

Ik werd wakker en zag de Nederlandse vlag op de deur van mijn woonkamer, een cadeau dat ik had gekregen. Eerst dacht ik eraan om hem op het balkon te hangen, maar zonder gordijnen voelde dat te open. Op de deur was hij beter op zijn plek. De vlag was groot, anderhalve meter, en nam ruimte in. Zoals dit moment zelf. Hij is nu een zichtbaar onderdeel van mijn leefruimte.

Veel vrienden hebben mij gefeliciteerd. Ik heb kaarten gekregen van mijn collega's en mijn ouders hebben me gebeld om te vragen hoe de ceremonie was. Iedereen stelt dezelfde vraag: hoe voelt het nu? Voelt je anders?

'Wees nooit haatvol tegenover mensen die migreren om hun leven te verbeteren'

Mijn antwoord is: ja en nee. Er is iets veranderd in mij. Het is zoals met een diploma. Op het moment dat je het krijgt, verander je niet op slag, maar het diploma is het symbool van alles wat je hebt geleerd.

Ik heb hard gewerkt. Ik ben naar een nieuw land verhuisd, ik ben meerdere keren verhuisd langs verschillende AZC's, appartementen en steden. Ik heb de taal geleerd, de Nederlandse cultuur

bestudeerd, hier een bacheloropleiding afgerond, als vrijwilliger bij verschillende stichtingen gewerkt, ben gaan werken en heb geprobeerd anderen te helpen. Dat zijn niet allemaal vereisten om Nederlander te worden. Maar ik wilde mij ook Nederlander voelen.

En nu ik Nederlander ben, voel ik me zoals Nederlanders zich voelen. Ik kleed me zoals Nederlanders zich kleden. Wat ik geloof,

past binnen wat Nederlanders geloven. Ik hoef niet meer te integreren, want ik ben nu onderdeel van de Nederlandse samenleving. Dat betekent niet dat ik in isolatie ga leven. Het betekent wel dat ik me niet meer hoef te bewijzen als een gelijkwaardig mens. Dat inzicht is voor mij heel belangrijk.

Er is nog iets groots veranderd: mijn eigen verhaal. Tot nu toe was ik een vluchteling, een statushouder. Maar nu leef ik als burger in mijn eigen land. Ik ben geen slachtoffer meer. Het verhaal dat ik mezelf vertel, is veranderd. Ik ben nu een nieuwe Nederlander, een eerste generatie Turkse Nederlander.

En dat wil ik zeggen tegen de tweede, derde en alle volgende generaties na mij. Jullie zijn Nederlanders, maar ooit is iemand uit jullie familie naar Nederland gekomen. Iemand heeft hard gewerkt, is genaturaliseerd en heeft de taal als tweede taal geleerd. Dat was mogelijk dankzij de openheid van de Nederlandse cultuur en het respect voor mensenrechten, inclusief het recht op asiel.

Beste toekomstige generaties: wees nooit haatvol tegenover mensen die migreren om hun leven te verbeteren. Landen, grenzen en paspoorten zijn kunstmatig, maar mensen zijn door God geschapen. Bescherm de rechtsstaat en respecteer degenen die anders zijn dan jij. Herinner je dat er ooit een man was die niet in dit land geboren is. Besef dat zonder gelijke kansen jullie het leven dat jullie nu leven niet hadden kunnen leven.

Ik zal deze vrijheden nooit als vanzelfsprekend beschouwen. Ik ken de waarde van vrijheid. Zoals ik heb beloofd tijdens mijn ceremonie, zal ik mijn best doen om de waarden van de Grondwet en de vrijheden te respecteren. Niet om te integreren, niet om mezelf te bewijzen en niet om mijn waarden te tonen aan anderen, maar voor mezelf — en voor mijn toekomstige kinderen.

Nederland is nu mijn land.

En ik ben Nederlander. ●

Iraanse demonstranten hebben niets meer te verliezen

De protesten in Iran gaan niet langer over abstracte waarden als vrijheid en mensenrechten. Het is een strijd om te overleven, schrijft Melody Deldjou Fard.

● MELODY DELDJOU FARD

Iran staat in brand. Protesten, stakingen, confrontaties met veiligheidstroepen. Voor buitenstaanders lijkt het misschien de zoveelste opstand in een lange reeks. Voor mij niet. Ik herken het land waar ik opgroeide, maar ik zie deze keer ook iets fundamenteel anders gebeuren.

Ik vluchtte op mijn vijftiende uit Iran, midden jaren negentig, in de nasleep van de revolutie waardoor de ayatollahs aan de macht kwamen. Mijn jeugd speelde zich af in een samenleving die steeds verder op slot ging. Muziek was verboden. Kleding werd voorgeschreven door de staat. Zwart was de norm. Vrijheid was geen abstract begrip, maar iets dat je dagelijks werd afgenomen: langzaam, systematisch, onontkoombaar.

Na mijn generatie kwamen nieuwe generaties, elk opgegroeid in een nieuwe fase van onderdrukking, met steeds andere gezichten. Degenen die zich durfden te verzetten, belandden in gevangenis, waaronder de beruchte Evin-gevangenis. Anderen vluchtten en raakten ontheemd over de wereld. Weer anderen bleven en boden verzet, telkens opnieuw. En telkens opnieuw werd dat verzet gebroken.

Iran kent al 47 jaar opstanden. Soms economisch gedreven, soms ingegeven door mensenrechten, vaak beide tegelijk. Vrouwen die vechten voor hun rechten. Jongeren zonder toekomst. Een economie die instort door wanbestuur, corruptie en minachting voor het eigen volk.

Elke keer eindigde het het-

zelfde: geweld, doden, massale arrestaties. Opstanden werden met brute kracht neergeslagen door een regime dat het land al decennia in een ijzeren greep houdt.

Maar deze keer is het anders. Niet omdat de onderdrukking nieuw is. Niet omdat het regime ineens minder monsterlijk is. Maar omdat de bodem nu écht is bereikt. Dit is geen strijd meer om abstracte waarden als vrijheid of mensenrechten, hoe fundamenteel die ook zijn. Dit is een strijd om te overleven. Voor een volk dat op de grens staat van leven en dood.

Als je geen brood meer kunt kopen. Als je kinderen honger heb-

**‘Muziek was verboden.
Kleding werd voorgeschreven door de staat’**

ben. Als water, voedsel en zelfs schone lucht ontbreken, dan houdt het leven op. Dan sterf je langzaam, thuis. En precies dát maakt deze opstand anders. Mensen zetten nu dood tegenover dood: de dood van stil blijven tegenover de dood op straat. In die keuze zit een keiharde, rationele logica. Als ik toch sterf, dan liever vechtend.

Daarom zien we nu iets ongekends. In vele provincies gaan mensen massaal de straat op. Er zijn signalen van veiligheidstroepen die voor het eerst weigeren in

te grijpen. Dit gaat over mensen die niets meer te verliezen hebben. Geen hoop meer op hervorming. Geen geloof meer in overleven binnen het systeem. Dit is de rode lijn. Het uiterste wat een samenleving kan dragen.

Ik kijk hiernaar vanuit Nederland, inmiddels al vele jaren mijn thuis. Ik voel verdriet. Dit is diep tragisch. En tegelijk dapper. Niet romantisch, niet heroïsch, maar menselijk. Wanhoop als motor van verzet.

Wie dit wegzet als ‘weer een Iraanse opstand’, begrijpt niet wat hier op het spel staat. Dit is geen tijdelijke explosie van onvrede. Dit is een existentieel moment. Voor Iran. En voor iedereen die denkt dat je een volk eindeloos kunt onderdrukken zonder dat er een punt komt waarop zij zeggen: genoeg is genoeg.

De vraag die nu voorligt, is niet of dit regime geweld zal gebruiken, dat doet het altijd. De vraag is of het

‘Dit is geen tijdelijke explosie van onvrede’

deze keer nog voldoende macht heeft om een bevolking tegen te houden die al met één been in de afgrond staat.

En dat is waarom dit anders is. Niet omdat vrijheid gegarandeerd is, maar omdat een bevolking die niets meer te verliezen heeft, niet meer te temmen is. Wat de komende dagen brengen, is onzeker. Maar één ding staat vast: Iran is deze week een grens overgegaan, en er is geen weg meer terug. ●

MELODY DELDJOU FARD. BEELD: SJOERD DERINE

Frontex is verantwoordelijk voor Alaa, oordeelt het Europees Hof

Aan de straffeloosheid van Frontex, dat de buitengrenzen van de EU bewaakt, komt een einde. 'Eindelijk worden pushbackslachtoffers gehoord.'

ALAA HAMMOUDI EN ZIJN ADVOCaat IFTACH COHEN NA DE UITSpraak VAN HET EUROPEES HOF VAN JUSTITIE

● MAJORIE VAN LEIJEN

Frontex kan verantwoordelijk gehouden worden voor mensenrechtenschendingen aan de Europese grens. Zo luidt het oordeel van het Europees Hof van Justitie in twee afzonderlijke zaken. 'Dit is historisch', zegt de Spaans-Israëlische advocaat Iftach Cohen. 'Dit voe-

ren we al aan sinds 2021, het is de eerste keer dat we gelijk krijgen.'

Het was 28 april 2020. Alaa Hammoudi, een Syrische vluchteling, stapte met enkele anderen uit het bootje dat hen zojuist over de Egeïsche Zee naar het Griekse eiland Samos had gevoerd. Hier zouden ze asiel aanvragen, maar zover kwam het niet. Nog voordat ze een beroep konden doen op hun rechten als vluchteling, werd het gezelschap door lokale autoriteiten opnieuw op een boot gezet, dit keer richting Turkije.

Saillant detail: de operatie werd al die tijd gemonitord door een bewakingsvliegtuig van Frontex.

Het is slechts een voorbeeld van wat inmiddels bekendstaat als pushbacks: mensen op de vlucht 'terugduwen' tot achter de Europese grens, nog voordat ze asiel hebben aangevraagd. Dit gebeurt regelmatig in samenwerking met, of met medeweten van, Frontex, het Europese agentschap dat de buitengrenzen bewaakt. Onderzoeksmidia zoals *Lighthouse Reports* en *Bel-*

lingcat brachten de dubieuze rol van Frontex al eerder aan het licht, maar nooit eerder stond Frontex voor de rechter.

Tot nu. In 2021 ontmoet Alaa Hammoudi, op dat moment nog steeds in Turkije, advocaat Iftach Cohen. Hij werkt voor de non-profitorganisatie Front-lex en zet zich in namens slachtoffers van illegale pushbacks om Frontex verantwoordelijk te houden voor hun leed. Cohen wil ook Hammoudi vertegenwoordigen. De Syriër aarzelt, want wat valt er mee te winnen? Maar Cohen dringt aan. Hij wil de kwestie op een hoger niveau aan de kaak stellen, dit keer bij het Europees Hof van Justitie.

Op 18 december werd het vonnis geveld. De rechter wil een onderzoek. Frontex zal bewijs moeten aandragen om aan te tonen wat er precies is gebeurd, bewijs dat het nooit eerder heeft willen tonen. En dat is een overwinning, zegt Cohen.

Was dit de eerste zaak die jullie wonnen?

'Ja, eigenlijk ook de eerste zaak die is aanvaard door de rechter. Onze eerste poging om een zaak aan te spannen tegen Frontex was in 2021. Sindsdien hebben we zes grote zaken voorbereid, maar keer op keer kregen we te horen dat de zaak niet in behandeling werd genomen. Er werd niet eens naar gekeken.'

Waarom niet?

'De juridische mogelijkheden waren er niet. Rechters kijken niet naar feiten, maar naar bewijs. Maar dit bewijs ontbreekt bijna altijd in het geval van een pushback. Slachtoffers van pushbacks hebben namelijk niet de

'terugduwen' van vluchteling

kans gekregen om zich te registreren bij aankomst of om zich te identificeren. Bovendien moeten ze vaak direct hun telefoon inleveren, waardoor er geen foto's gemaakt kunnen worden. Was dit allemaal wel het geval, dan zou het voor een rechter veel makkelijker zijn om verbanden te leggen. Dan zou hij bijvoorbeeld kunnen zien dat een per-

ficatie aan de grens, nauw verbonden is met hetgeen waarvan de slachtoffers Frontex beschuldigen. Slachtoffers van pushbacks zullen nooit in staat zijn om een rechter van bewijs te voorzien, omdat ze deze kans niet hebben gekregen.

Hierin gingen de rechters van de Grote Kamer mee. Voor het eerst werd er naar het verhaal van

hij vast in Turkije zonder toegang tot het asielsysteem, zo valt te lezen in het verslag van de zitting.

Waarom ging het Hof van Justitie overstag, denk je?

'Het verhaal van Hammoudi was consistent, coherent en kwam overeen met het Bellingcat-onderzoek naar illegale pushbacks. Dat laatste heeft zeker een rol gespeeld, plus het feit dat we al jaren met dit soort zaken bezig zijn. Het Hof van Justitie is niet blind voor de systematische misstanden. Al deze verhalen hebben de chakra's van de Grote Kamer geopend, zou je kunnen zeggen.

'Dit wil niet zeggen dat ieder

leggen. Tot nu toe genoot Frontex juridische immuniteit. Er was sprake van een structurele onbalans tussen Frontex en de vermeende slachtoffers van illegale pushbacks. Iedereen moet in de EU toegang kunnen krijgen tot de rechtspraak.'

Tot nu toe ontkent Frontex betrokkenheid bij illegale pushbacks. Zal deze uitspraak effect hebben op het handelen van Frontex, denk je?

'Het is misschien naïef om te denken dat Frontex opeens anders te werk zal gaan. Maar de rechtbank heeft het agentschap wel de instructie gegeven om vanaf nu

'Tot nu toe genoot Frontex juridische immuniteit'

'Het Hof van Justitie is niet blind voor de systematische misstanden. Al deze verhalen hebben de chakra's van de Grote Kamer geopend, zou je kunnen zeggen'

soon zich heeft geregistreerd in Griekenland en vervolgens weer opdook in Turkije.'

Waarom was de zaak-Hammoudi anders?

'In de eerste plaats omdat deze werd behandeld door de Grote Kamer van het Europees Hof van Justitie, een groep van vijftien rechters. Dat gebeurt alleen bij hoge uitzondering. Tot nu toe werden deze zaken behandeld door de rechter in eerste aanleg. Deze rechters hanteren een hoge bewijsdrempel. Daardoor waren de zaken al gedoemd te mislukken voordat we begonnen.

'Daarnaast hebben we in deze zaak benadrukt dat het ontbreken van bewijs, bijvoorbeeld in de vorm van een registratie of identi-

het slachtoffer geluisterd. Dat was van grote betekenis, vooral voor Hammoudi. Hij werd niet alleen gehoord, maar serieus genomen. Hier zaten vijftien rechters die zich tot het uiterste inspanden om zijn verhaal te onderzoeken.'

Het verhaal van Hammoudi is indrukwekkend. Die bewuste dag dobberden hij en 21 andere vluchtelingen urenlang rond op zee in een rubberbootje. Het werd donker en uiteindelijk nacht; Hammoudi dacht dat hij hier zou sterven. Pas de volgende dag werden ze opgepikt door de Turkse kustwacht. Hammoudi werd naar een detentiecentrum gebracht, waar hij tien dagen verbleef. Daarna kreeg hij een uitzettingsbevel. Zijn Syrische paspoort werd afgenomen. Daardoor zat

slachtoffer van een pushback zijn gelijk zal halen. Niet elk verhaal zal coherent en consistent zijn. Frontex kan bovendien een ander verhaal vertellen. Het is vrij lastig om vast te stellen wat er precies is gebeurd tijdens een pushback.'

Wat is dan precies het grotere effect van deze uitspraak?

'De grote winst zit hem vooral in het feit dat Frontex verantwoordelijk gehouden kan worden. Voor het eerst in vier jaar moet Frontex bewijs aandragen om de versie van het slachtoffer te weer-

transparant te zijn. Het moet alles wat het doet kunnen laten zien, ook als dit ongemakkelijke feiten blootlegt. Hier moet de organisatie wel mee aan de slag.'

Frontex-voorman Hans Leijten stelt zelf dat het agentschap er niet is om migratie tegen te houden, maar om er grip op te krijgen.

'Dit klopt niet. Het beleid bestaat uit twee lagen: ten eerste heeft Frontex de taak om pushbacks te faciliteren en zo nieuwe aankomsten aan alle kusten te voorko-

men.

De tweede taak – ingegeven door de Europese Commissie en het Europees Parlement – is dat ze vluchtelingen die erin zijn geslaagd door de maritieme muur van Frontex te glippen, geen mogelijkheid tot een asielaanvraag bieden.

‘Dit zie je bijvoorbeeld gebeuren op de Middellandse Zee,

waar het samenwerkt met Libische milities. Als Frontex een boot heeft gesignaleerd, neemt het niet contact op met de dichtstbijzijnde reddingsboot van een ngo, maar met de Libische autoriteiten, die de vluchtelingen vervolgens komen halen. Inmiddels is bekend dat er grove mensenrechtenschendingen plaatsvinden in Libië.

‘Wanneer Leijtens de dienstdoende officier opdracht geeft de locatie van een vluchtelingenboot aan de Libische milities door te geven, weten beiden dat de onderschepte vluchtelingen in Libië zullen worden blootgesteld aan misdaden tegen de menselijkheid, waaronder verkrachting, slavernij en moord.’

laten over Frontex of de conclusies van onderzoeksjournalisten onderkend. Zij heeft Frontex altijd in bescherming genomen en nooit de moeite genomen om de waarheid te achterhalen.

‘Hier heeft de rechter nu verandering in gebracht. Tienduizenden slachtoffers hebben nu toegang tot rechtspraak. Het gaat

‘Hij heeft uiteindelijk toch de mogelijkheid gekregen asiel aan te vragen’

Frontex en de E

Frontex wordt gesteund door de EU. Niet alleen financieel, maar ook in de uitvoering. De Europese Commissie wil steeds meer gaan inzetten op terugkeer; Frontex moet hierin een belangrijke rol gaan spelen. Was het eerst vooral een coördinerend orgaan, inmiddels heeft het eigen opsporingsbevoegdheden, een eigen korps en wapens. Samenwerking met landen en partijen buiten de EU is onderdeel van het beleid.

Speelt dit een rol in de straffeloosheid van Frontex?

‘Frontex en de Europese Commissie zijn als twee handen op één buik. De Europese Commissie heeft zich nooit kritisch uitge-

niet om winnen of verliezen, maar om de mogelijkheid om bij de rechter aan te kloppen. Misschien vindt de rechter jouw versie niet geloofwaardig, dat kan. Maar je hebt in ieder geval de kans om jouw versie te presenteren.’

Hoe gaat het nu met Alaa Hammoudi?

‘Hij heeft uiteindelijk toch de mogelijkheid gekregen asiel aan te vragen in Europa en hij is nu in Duitsland. Dit heeft overigens niets te maken met de zaak, want die gaat om schadevergoeding. Zijn zaak heeft wel wat teweeggebracht. Hij is door veel media benaderd en zijn verhaal is algemeen bekend. Hij is een voorbeeld geworden van wat mogelijk is.’ ●

ARNON GRUNBERG

BEELD: PASCALLE BONNIER

Een warm onthaal

De overheid, met al haar bureaucratische fratsen, dient haar burgers en verschilt daarin van de staat, die in zijn burgers vooral potentiële vijanden ziet: wilde beesten die getemd moeten worden. Dat de staat zelf een potentieel wild beest is, behoeft hier verder geen betoog.

Sommige overheden zijn staten in vermomming, staten in wording: potentiële staten voor als de noodtoestand zich aandient. In Nederland is de staat vooralsnog een overheid. In een land waar het grootste schandaal van de afgelopen jaren de toeslagenaffaire was — zonder dat ik het aangerichte leed in die affaire wil bagatelliseren — wil ik de staat nog wel overheid noemen.

Zoals de overheid een potentiële staat is, zo is elke staat, ook de democratische, juist de democratische, een potentiële totalitaire staat.

De staat beschikt over leven en dood van zijn burgers, maar als het goed is, en daar komt de rechtsstaat om de hoek kijken, kunnen burgers zich verweren door zich te beklagen. Ze hoeven het recht niet in eigen handen te nemen, ze kunnen naar de rechter stappen als de staat beschikt over leven waarover hij niet had mogen beschikken, of andere, minder ernstige misstappen begaat.

‘De ideologie van deze tijd bestaat uit het geloof dat de liberale democratie ontmanteld moet worden’

Het is een kenmerk van de totalitaire staat dat hij burgers doodt en dat de schuld van die burgers vervolgens bestaat uit het feit dat ze gedood zijn. Die reflex zagen we aan het begin van 2026 in Minneapolis, toen ICE-agenten twee witte Amerikaanse burgers doodden: Renee Good en Alex Pretti. Kort na de dood van die laatste verwees een regeringsfunctionaris op X naar Pretti als een ‘binnenlandse terrorist’. Trump zei dat het hem niet aanstond dat Pretti met een geladen geweer was gaan protesteren. De doden krijgen de schuld van hun dood.

De regering matigde snel haar toon. Er loopt een onderzoek. Nogal wat Amerikanen, ook mensen die op Trump hadden gestemd, vonden dat de president te ver ging met zijn migratiepolitiek, nu witte Amerikanen met een paspoort (en geen asielzoekers) op klaarlichte dag door ambtenaren in dienst konden

worden doodgeschoten. Ik vermoed tenminste dat het een rol heeft gespeeld dat veel witte Amerikanen zich in de doden konden herkennen.

Het is te vroeg om te zeggen of deze matiging van toon tactiek is of werkelijk een kleine ommekeer betekent in Trumps beleid. Zoals bekend kan Trump snel van gedachten veranderen, en of er een coherente ideologie achter zijn beleid schuilt, is de vraag. Al kun je zeggen dat Trump en de zijnen voor een aanzienlijke ontmanteling van de liberale democratie zijn, en die ontmanteling mag misschien ideologie heten.

In Davos zei de Canadese premier Mark Carney wat velen al wisten: de oude wereldorde is een lijk. Het lijk is nog warm, maar een lijk is een lijk. Vermoedelijk was die wereldorde ook zonder Trump een lijk geworden, maar sommige mannen geven wat valt graag een laatste

zetje. Waarmee overigens niet gezegd is dat ik denk dat het matriarchaat een wezenlijk betere wereld zal opleveren. Zoals de Nederlanders vroeger zeiden: ‘Of je door de hond of de kat wordt gebeten.’

Wat is er precies een lijk geworden?

De ideologie van deze tijd bestaat uit het geloof dat de liberale democratie ontmanteld moet worden: die staatsvorm waarin de rechten van minderheden zijn gewaarborgd en waarin je eigen dood nooit het bewijs is van je schuld.

Die ideologie van de ontmanteling, in totaal verschillende gedaanten, is al lang aan de winnende hand: van Turkije tot Israël, van Rusland via Amerika tot Hongarije. Met de oude wereldorde is ook de internationale rechtsorde — ja, die rechtsorde was hypocriet — een warm lijk geworden.

De binnenlandse rechtsorde in Amerika, die redelijk functioneerde zolang je Amerikaan was, al hielp het ook als je de juiste huidskleur had, staat onder druk.

Imperia zullen sneuvelen, grenzen zullen opnieuw worden getrokken, en middelgrote landen als Canada zullen nieuwe bondgenoten zoeken.

Verdriet om de oude wereldorde is begrijpelijk, maar nog nooit heeft verdriet een dode tot leven gewekt. ●

Clingendael-expert: Reduceer het 'moslims versus christenen'

Duizenden christenen in Nigeria worden gedood door radicale islamisten. Er zou zelfs sprake zijn van een genocide van christenen in Nigeria, zo beweert de Amerikaanse president Donald Trump. Die voorstelling van zaken is onjuist, vindt Nigeria-expert bij Clingendael Kars de Bruijne. 'Je kunt de conflicten in dit land niet reduceren tot een 'moslims versus christenen'-verhaal.'

● MAJORIE VAN LEIJEN

Op eerste kerstdag vuurden Amerikaanse eenheden vanaf een schip voor de kust van Nigeria meer dan tien Tomahawk-raketten af op twee locaties in het noordwesten van Nigeria. Volgens de Amerikaanse president werden hierbij meerdere IS-leden gedood: terroristen die het vooral op christenen zouden hebben gemunt.

Republikeinse politici pompten al jarenlang dit narratief de wereld in. Christenen zouden vervolgd worden in Nigeria door een groeiend aantal islamistische terreurorganisaties. Groepen als de Fulani zouden bovendien bewust toeslaan rond kerst. In een nieuw-sitem van de conservatieve zender *Fox News* op 22 december werden cijfers getoond over het aantal christenen dat jaarlijks rond deze periode om het leven zou komen.

Ook dit jaar gebeurde dat. Op dinsdag 16 december vielen gewapende mannen een groep jonge christelijke mijnwerkers aan, waarbij 12 mensen om het leven kwamen, schrijft de christelijke lobbygroep *Persecution.org*. Missionaris Judd Saul had er al voor gewaarschuwd, maar de Nigeriaanse regering sloeg zijn adviezen in de wind, zegt Saul in de bewuste nieuwsuitzending.

Dat er Nigerianen zijn vermoord klopt. Dat ze christenen waren waarschijnlijk ook. Toch klopt er niets van dit narratief, zegt De Bruijne. 'Het heeft geen enkele zin om dit neer te zetten als een

strijd tussen moslims en christenen. Religie heeft hier bijna helemaal niets mee te maken, je zou het eigenlijk niet eens moeten noemen.'

In een notendop

Toch voelen hij en vele andere Nigeria-experts met hem zich regelmatig geroepen om het erover te hebben. 'We krijgen hier vaker vragen over, ook vanuit de politiek. Maar waar begin je als je het

'In het noordwesten speelt al het conflict tussen boeren en veehouders', gaat hij verder. Dit conflict gaat over land, water en veiligheid. Boeren verbouwen gewassen op vaste akkers die profiteren van het boeren-veeoudersconflict. 'Daar zijn weer extremistische groepen op afgekomen, deels vanuit het noordoosten, deels vanuit andere landen in de Sahel.'

En dan zijn er nog de conflic-

het de laatste jaren zelfs alleen maar slechter. Sinds het aantreden van president Bola Tinubu in 2023 zijn er volgens Amnesty International ongeveer 10.000 mensen gedood door conflict en geweld. Volgens ACLED ging het in het jaar 2024 alleen al om 9.500 mensen.

Cijfers kunnen enorm verschillen door verschillende definities van conflict en geweld. Sommige organisaties berekenen het aantal doden per soort conflict, maar dit is twijfelachtig, stelt Nigeria-expert Nnamdi Obasi van de International Crisis Group in een artikel. Veel van deze conflicten overlappen met elkaar. Bovendien kun je achteraf moeilijk vaststellen wat de voornaamste drijfveer was, zo schrijft hij.

Toch hoeft je voor cijfers over het aantal religieus gemotiveerde doden onder christenen niet ver te zoeken. De website *Catholic World Report* rept van een gemiddelde van 32 christelijke doden per dag in 2025. *International Christian Concern*, een in Washington D.C. gevestigde christelijke lobbyorganisatie, publiceert rapporten waarin wordt gesproken over een genocide-achtige situatie. *Truth Nigeria* doet hetzelfde en roept de Amerikaanse overheid in actie te komen. Context noch andere slachtoffers worden op dit soort websites genoemd. De focus ligt volledig op het lijden van de christelijke bevolking.

'Het is echt niet zo dat het niet gebeurt', zegt De Bruijne. 'Religie speelt echt wel eens een rol. Er zijn aanvallen op kerken en er zijn zendingen die worden gekidnapt. Maar er zijn ook aanvallen op moskeeën. Moslims zijn net zo goed het slachtoffer van extremistische

'Religie speelt echt wel eens een rol, maar er zijn ook aanvallen op moskeeën'

geweld in Nigeria uit wilt leggen? Het is echt een continent in een continent, er zijn meerdere conflicten en die zijn allemaal anders van aard. Het is echt heel complex.'

Toch waagt hij een poging. Om het simpel te maken, kun je Nigeria geografisch even in vieren delen, vertelt de onderzoeker. 'In elke hoek van het land zijn conflicten, sommige spelen al jaren en andere zijn daaruit voortgevloeid. Het conflict dat we allemaal kennen is die in het noordoosten. Hier zitten Boko Haram en inmiddels ook aan IS-gelieerde groepen als ISWAP en verschillende splintergroeperingen.

ten in het zuiden, vertelt de Clingendael-expert. Het conflict in het zuidoosten is tussen etnische groepen. In het zuidwesten heeft het soms wel een religieuze dimensie, maar ook hier is sprake van bende-geweld. Deze bendes zijn heel invloedrijk en leveren zelfs politici.'

Steeds meer geweld

Het is Nigeria in een notendop, een vluchtige uitleg van een land waarin regio's sterk van elkaar verschillen, zo ook de conflicten die er spelen. Wat deze uitleg duidelijk maakt, is dat het niet goed gaat met Nigeria. Volgens sommigen gaat

geweld in Nigeria niet tot

KERK EN MOSKEE NAAST ELKAAR IN NIGERIA. BEELD: PIXABAY

groepen. Als je dan kijkt naar de cijfers van moorden waarbij religie duidelijk de doorslaggevende factor was, dan zijn dat er relatief heel weinig.'

Lobbygroepen

Volgens De Bruijne spelen christelijke lobbygroepen zeker een rol in het neerzetten van een beeld, dat het louter om christelijke slachtoffers zou gaan. 'Dat is vooral in de VS het geval. Deze groepen worden gevoed door lokale partners, bijvoorbeeld een kerk. Dit gebeurt al jaren. Zo werd in 2019 al eens een punt gemaakt over geweld jegens christenen door een lobbygroep. Wij zochten toen uit in hoeverre dat klopte en kwamen met dezelfde conclusie als nu. Kijk gewoon naar de cijfers, en je ziet dat het niet klopt.'

Toch hebben de lobbygroepen

invloed op de politiek. Evangelische politici zoals Riley Moore en Ted Cruz pleitten onlangs in het Congres voor speciale aanduidingen, sancties of internationale actie op basis van het frame dat christenen massaal worden vermoord om hun religie. 'Donald Trump blijkt gevoelig voor dit narratief', merkt De Bruijne op.

De recente aanval van Trump moet volgens hem vooral in deze context worden gezien. 'Het was naar mijn inziens vooral een aanval voor zijn christelijke achterban, bewust uitgevoerd op eerste kerstdag om het te presenteren als een 'kerstcadeau'.

De aanval werd echter anders geframed door de Nigeriaanse regering, die hier naar eigen zeggen op de hoogte was en met Amerika samenwerkte. Ze legde daarbij niet de nadruk op de terroristen

van IS. 'Er wordt gesproken over aanvallen op meerdere gewapende groepen. Bovendien wordt in de communicatie constant benadrukt dat de 'terroristen' onschuldigen Nigerianen doden, of ze nu moslim, christelijk of animistisch zijn. De VS en Nigeria hebben gezamenlijk belangen in de strijd tegen terrorisme, maar onderbouwen dit op een andere manier naar hun achterban', zegt De Bruijne.

Langdurige strijd

Nigeria is belangrijk voor de Verenigde Staten, dat is het altijd al geweest. Het is het grootste land in West-Afrika en heeft veel invloed in de regio. De VS steunen al jaren de oorlog tegen gewapende groepen als Boko Haram. Toch is de Nigeriaanse overheid niet gediend van een grotere rol van de VS. Voor de aanval maakte het duidelijk dat

een offensief de soevereiniteit van Nigeria ernstig zou schaden, zo gaat De Bruijne verder.

'Nu lijkt het er op dat Nigeria in ieder geval op de hoogte was en enigszins heeft bijgedragen aan de aanval, door middel van verkenningsslachten en inlichten. In de afgelopen dagen is bovendien naar buiten gekomen dat Nigeria meer gaat samenwerken met de Amerikanen op het gebied van verkenningsslachten.'

Wat de motieven van Trump ook zijn, de Amerikaanse aanval heeft in ieder geval de spotlights gezet op het onvermogen van de Nigeriaanse regering om het geweld te beteugelen. 'Het conflict met Boko Haram gaat ondanks alle investeringen en militaire aanwezigheid nog steeds door. Het conflict in het noordwesten is totaal geëxplodeerd. Het geweld is vertienvoudigd en economisch staat Nigeria er slecht voor. Nigeria deed er toe deed in de regio, maar door interne conflicten raakt het steeds meer naar binnen gericht. De huidige president lijkt niet in staat om hierin verandering te brengen', zegt De Bruijne.

Amerikaanse bemoeienis zal hier niets aan kunnen veranderen, denkt hij. 'De hulp die de Amerikanen op dit moment bieden is welkom, dat zal de Nigeriaanse regering ook willen behouden. Maar een grootschalig offensief is iets heel anders. Dan moet je denken aan wat er bijvoorbeeld in Irak is gebeurd. Dat moet je niet willen.'

Terwijl Trump zich het offensief wellicht al niet meer herinnert, draait de christelijke pr-machine op volle toeren door. Op *Fox News* is te zien hoe ook rapper Nicki Minaj zich uitspreekt tegen het geweld tegen christenen. 'We zullen ons nooit de mond laten snoeren. We zullen altijd blijven opkomen voor christenen wereldwijd', zegt de celebrity. Ze krijgt van haar publiek een staande ovatie. ●

Komt er in Turkije een generaal pa

Ondanks voorzichtige oproepen voor een generaal pardon gaat de vervolging van gülenisten in Turkije door. Journalisten in ballingschap Erkam Tufan Aytav en Adem Yavuz Arslan denken niet dat die zal stoppen.

● TAYFUN BALCIK

In het kielzog van het Koerdische vredesproces met de Turkse staat roeren Gülen-sympathisanten zich ook. Sinds de mislukte coup poging tien jaar geleden zijn zij categorisch tot 'terroristen' verklaard en vragen zij zich af waarom zij, terwijl zij nooit de wapens hebben opgepakt, nog steeds worden vervolgd.

Na tien jaar van verkettering worden in de Turkse politiek voorzichtig pogingen gedaan om een einde te maken aan het onrecht dat dagelijks wordt ervaren door de zogenoemde 'KHK'ers', genoemd naar de decreten met wetskracht waarmee zij na de mislukte coup poging van 2016 werden vervolgd.

Hoewel er al eerder incidentele pogingen zijn geweest, begon de nieuwste oproep voor een pardonregeling voor Gülen-sympathisanten met een interview van

'Hij blijft erbij dat '15 juli' een 'middel' was van de regering om de staat opnieuw in te richten'

de gedegradeerde AKP-politicus Bülent Arinc. Daarna volgden meer ontboezemingen, onder meer van partijleiders Ali Babacan en Fatih Erbakan van de islamistische splinterpartijen Deva en de Nieuwe Welvaartspartij. Allen behoorden zij ooit tot het

islamistische huis van Erdogan, maar belandden op een zijspoor of verlieten zelfs de partij na de autoritaire afslag die de Turkse president maakte.

Terwijl de vervolging van vermeende Gülen-sympathisanten onverminderd doorgaat, zowel

in Turkije als daarbuiten – onlangs werd nog een gezin op verdenking van banden met de Gülen-beweging opgepakt in Kenia – twijfelen velen aan de oprechtheid van de Turkse politiek. *De Kanttekening* spreekt met twee gevluchte, prominente journalisten, Erkam Tufan Aytav en Adem Yavuz Arslan, die de ontwikkelingen in Turkije op de voet volgen. Zij verwachten niet veel van de nieuwe ontwikkelingen.

Erkam Tufan Aytav, die nu in Stockholm woont, spreekt liever van Hizmet, wat dienstbaarheid betekent, dan van de Gülen-beweging. 'Zo noemen zij zichzelf', zegt hij. 'Het is, in tegenstelling tot een broederschap, een heterogene beweging van individuen die over veel onderwerpen verschillende meningen hebben.'

Hij noemt de uitspraken van Arinc en Babacan over de KHK'ers 'belangrijk' en vindt dat de 'fouten' hersteld moeten worden. Maar, en daar klinkt de karakteristieke kritische toon van Aytav, spreken over een generaal

ADEM YAVUZ ARSLAN

ERKAM TUFAN AYTAV

pardon voor gülenisten?

DUIZENDEN AANHANGERS ZIJN AANWEZIG BIJ DE UITVAART VAN DE OVERLEDEN TURKSE MOSLIMGEESTELIJKE FETHULLAH GÜLEN IN NEW JERSEY, OP 24 OKTOBER 2024. BEELD: LEONARDO MUNOZ/AFP

pardon voor de Hizmet-beweging is volgens hem problematisch, omdat er geen sprake kan zijn van 'strafbare feiten'. Hij verwijst daarbij naar de vele uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. 'Als de regering zich houdt aan de oordelen van het EHRM, dan zijn er geen problemen meer.'

Hoge hoed van Erdogan

De eveneens kritische Adem Yavuz Arslan, woonachtig in Washington, meent dat de kwestie van de 'decreten met wettenkracht' voor gülenisten helemaal niets met recht te maken heeft, maar samenhangt met de mis-

lukte coup poging in 2016. Die zou volgens hem uit de hoge hoed van Erdogan zijn getoverd om daarna zijn eenpersoonsregime van de grond te stampen. Deze theorie over de coup poging, waarbij meer dan 250 Turken omkwamen, wordt breder gedeeld onder gülenisten en andere seculiere en linkse oppositieleden.

Vanuit het perspectief van het Erdogan-regime zijn deze vraagtekens bij het officiële verhaal over de mislukte coup poging in 2016 reden genoeg om Arslan en Aytav voorgoed achter de tralies te zetten. De bovengenoemde AKP-politicus Bülent Arinc, die

nu voor een generaal pardon pleit, maakt daarom een scherp onderscheid tussen gewone Gülen-sympathisanten en mensen die daadwerkelijk geweld hebben gebruikt in 2016.

'Mensen die het parlement hebben gebombardeerd, helikopters en tanks hebben ingezet tegen burgers — voor hen vragen wij geen pardon, dat moge duidelijk zijn', aldus Bülent Arinc.

Aytav reageert verbeten wanneer deze zaken aan hem worden voorgelegd. 'Fethullah Gülen zei dat er een internationale commissie moest worden opgericht, dat alles openbaar moest worden gemaakt en dat hij zich bij Turkije

zou melden als er ook maar één bewijs zou worden gevonden. Gülen's verzoek is tot op de dag van vandaag niet beantwoord. Bovendien is het onderzoeksrapport van het Turkse parlement over 15 juli nog steeds niet gepubliceerd. De regering heeft altijd geprobeerd de waarheid te verbergen', aldus Aytav, die spreekt van een coup poging waarbij 'mensen in de val zijn gelokt'.

Daarom vindt hij dat soldaten die wapens hebben gebruikt ook in aanmerking moeten komen voor gratie. 'Laten we niet vergeten dat 15 juli een operatie was om de bevolking te onderdrukken en in bedwang te houden.

Soldaten werden de straat op gestuurd onder het mom van een antiterroristische operatie. Sommigen werden misleid doordat werd gezegd dat er een staatsgreep zou plaatsvinden onder leiding van de toenmalige chef van de generale staf, Hulusi Akar. Ze werden misleid. Degenen die hen misleidden waren Erdogan, Hakan Fidan, de huidige minister van Buitenlandse Zaken en oud-minister Hulusi Akar. Honderdduizenden burgers die niets met de gebeurtenissen te maken hadden, werden gearresteerd en ontslagen omdat zij als putschisten werden bestempeld.

Arslan legt op zijn beurt de nadruk op 'de individualiteit van een strafbaar feit'. De categorische vervolging van de Hizmetbeweging vormt volgens hem een flagrante schending van dat uitgangspunt in de rechtspraak. 'Het is juridisch onmogelijk iemand schuldig te verklaren enkel op basis van een vermeende band met een bepaalde structuur, zonder concrete daden, opzet of bewijs. Toch werden leraren, huisvrouwen, studenten en handelaars als 'terroristen' bestempeld omdat zij geld op de bank hadden gestort, hun kinderen naar school stuurden of een abonnement hadden op een krant. Dat is geen juridische beoordeling, maar politieke stigmatisering en collectieve bestraffing.'

De journalist haalt het scherpe onderscheid tussen 'gewone gülenisten' en 'mensen die de wapens hebben opgepakt' van Bülent Arinc aan en redeneert als volgt: 'Hiermee geeft hij toe dat niet iedereen aan de staatsgreep heeft deelgenomen en dat niet iedereen over één kam kan worden geschoren. Als degenen die wapens hebben gebruikt apart worden behandeld, waarvan worden de miljoenen anderen dan beschuldigd? Welke concrete daad hebben zij dan begaan? Deze vraag is tot op

heden noch in de rechtbanken, noch in de publieke opinie eerlijk beantwoord.'

Hij blijft erbij dat '15 juli' een 'middel' was van de regering om de staat opnieuw in te richten. 'Het perfecte excuus om de rechtsstaat op te schorten en de samenleving in het gareel te brengen. Het strafrecht werd niet gebruikt om gerechtigheid te brengen, maar als middel om

gülenisten digitaal, waardoor zij nergens meer werk konden vinden.'

De hoogleraar Johan Vande Lanotte sprak eerder dit jaar van een 'sociale dood' van gülenisten in Turkije. Arslan wil miscommunicatie voorkomen vanwege de vergelijking met de Davidster in nazi-Duitsland en spreekt daarom van een 'sociale genocide'. Arslan legt uit:

'Zolang de oorzaken van terrorisme niet worden weggenomen, zal het terrorisme niet verdwijnen'

mensen uit te schakelen, te beroven en te onderdrukken. Vandaag de dag is er geen sprake van terrorismebestrijding, maar van een beleid van sociale vernietiging dat de onschuldpresumptie in de rechtspraak volledig negeert.'

Vergelijking met lot van Europese Joden

In zijn overdrive om het lot van de vervolgte beweging uit de doeken te doen, maakt Arslan zelfs de vergelijking met de eerste fase van sociale isolatie en ontmenselijking van Europese Joden die een Davidster moesten dragen in nazi-Duitsland. 'Alleen was de markering bij vermeende

'Het is niet juist om een directe vergelijking te maken met het lot van de Joden in nazi-Duitsland, omdat de Holocaust een uniek proces van fysieke vernietiging in de geschiedenis van de mensheid is. De eerste fasen van het proces dat daartoe leidde – namelijk het collectief stigmatiseren, demoniseren, buiten de wet stellen en uit het sociale leven verwijderen – vertonen echter ernstige parallellen met wat tegenwoordig 'sociale genocide' wordt genoemd. Eerst wordt een groep als 'gevaarlijk' bestempeld, vervolgens wordt zij uit de openbare ruimte verbannen, van haar werk ontheven, worden

haar bezittingen in beslag genomen en haar kinderen gestigmatiseerd. Voordat de fysieke vernietiging begint, wordt de sociale en juridische vernietiging voltooid. In Turkije is het proces tegen de Hizmetbeweging precies volgens dit stramien verlopen. Kortom, met uitzondering van de fase van fysieke vernietiging heeft de Hizmetbeweging hetzelfde proces doorgemaakt als de Joden.'

Een interessante vergelijkende analyse die nieuwsgierig maakt naar de processen van in- en uitsluiting van vervolgte groepen, waar Arslan bij navraag nog veel uitgebreider op ingaat. 'Mensen die een losse band met de Hizmetbeweging hadden, zelfs mensen die er jaren geleden afstand van hadden genomen, werden als 'potentiële criminelen' beschouwd. Deze druk dwong een deel van de mensen ertoe uit angst hun identiteit volledig te ontkennen en zelfs hun verleden uit te wissen; bij een ander deel leidde het juist tot een sterker gevoel van verbondenheid en solidariteit.'

Angst om 'ontdekt' te worden maakte 'onzichtbaarheid' voor veel vermeende Gülen-sympathisanten tot een modus operandi, aldus Arslan. Hij vervolgt: 'Sommigen kozen ervoor om te zwijgen of zelfs zichzelf te verloochenen. Maar tegelijkertijd waren er ook mensen in ballingschap, in de gevangenis en in de diaspora die hun identiteit op een meer bewuste en politieke basis opnieuw definieerden. Collectieve beschuldiging door de staat verandert niet alleen individuen, maar ook identiteiten. Dat is precies wat sociale genocide is: mensen doden zonder ze te doden, door hun leven en hun identiteit onleefbaar te maken.'

Kans op vrede met de Koerden

Terug naar het mogelijke pardon voor vermeende Gülen-sympa-

thisanten in Turkije. Is er onder hen enige hoop dat ook zij kunnen profiteren van een mogelijke pardonregeling, die parallel loopt met het vredesproces met de Koerden?

‘Er is nog een sprankje hoop’, zegt Aytav, ‘maar het is een zoektocht naar hoop die voortkomt uit de wanhoop van deze mensen.’ Hij is overigens ook pessimistisch over de kans op vrede met de Koerden.

‘De Turkse staat omschrijft de onderhandelingen als ‘het proces voor een terrorismevrij Turkije’. Maar wat de regering hardnekkig niet wil zien, is dat terrorisme een gevolg is: het gevolg van het ontkennen van het bestaansrecht van Koerden en het verbieden van hun taal. Zolang de oorzaken van terrorisme niet worden weggenomen, zal het terrorisme niet verdwijnen. Als de PKK wordt ontbonden, zal er een andere organisatie voor in de plaats komen. Dat is ook wat de Dem-partij steeds benadrukt’, aldus Aytav, die Erdogans motieven wantrouwt.

Hij kan de in zijn ogen ‘fundamentele onrechtvaardigheid’ niet verkroppen. ‘Als aan de ene kant gewapende leden van een organisatie uit de bergen worden gehaald en in de samenleving worden geïntegreerd, is het niet acceptabel dat mensen worden opgesloten omdat ze een studiebeurs hebben verstrekt, lesgeven op legaal opgerichte scholen van de Hizmet-beweging, geld hebben gestort bij de legale bank Bank Asya of lid zijn van een legale vakbond.’

Hij wijst ook op de seculiere slachtoffers van het Erdogan-regime, zoals de gevangene burgemeester van Istanbul. ‘Imamoglu, de presidentskandidaat van de CHP die Erdogan bij de verkiezingen versloeg, zit al maanden in de gevangenis. Erdogan wil Imamoglu niet vrijlaten. Hij wil geen sterke tegenstander tegenover zich hebben.’

MENSEN WONEN EEN GEBEDSDIENST BIJ VOOR DE OVERLEDEN TURKSE MOSLIMGEESTELIJKE FETHULLAH GÜLEN IN NEW JERSEY. BEELD: LEONARDO MUNOZ/AFP

Eerherstel voor gülenisten

Arslan benadrukt nog een fundamentele kwestie voor de Gülen-beweging: hoe kunnen gülenisten ooit herstel van reputatie krijgen? ‘Een deel van de slachtoffers van de KHK zegt na tien jaar van onrechtvaardigheid: hoe dan ook moet er een amnestie komen en moet er een einde komen aan dit onrecht. Een klein aantal KHK-slachtoffers, van wie de meerderheid in het buitenland woont, eist echter een eervolle terugkeer.’

Volgens Arslan kan dat niet worden opgelost met een pardonregeling. ‘Met zo’n amnestie wil de regering geen onrecht rechtzetten, maar de al benadeelde groepen slechts onder voorwaarden het stempel ‘terrorist’ afnemen. In feite wordt tegen de slachtoffers gezegd: ‘Jullie blijven terroristen, maar we vergeven jullie. Als jullie de komende vijf jaar niet opnieuw

dezelfde vermeende misdaad begaan, wordt jullie dossier gesloten; zo niet, dan worden jullie opnieuw gearresteerd.’ Dat is

geen echte oplossing. Daarom verzet een deel van de Gülen-beweging zich tegen deze opgelegde maatregel.’ ●

Erkam Tufan Aytav (1966, Izmir)

Sinds 1987 vervulde hij diverse journalistieke functies, waaronder die van correspondent bij de in 2016 verboden krant *Zaman*. Vanaf 2008 maakte hij de overstap naar liveproducties voor radiozender Burc FM en voor televisie, met programma’s als *Tarih Atlasi* bij TVNET en *Erkam Tufan’la Analiz* bij Bugün TV. Na zijn vlucht uit Turkije zette hij zijn journalistieke werkzaamheden voort in Zweden, onder meer via zijn eigen YouTube-kanalen. Hij is getrouwd en heeft drie kinderen.

Adem Yavuz Arslan (1974, Silifke)

Arslan begon zijn journalistieke carrière in 1995 als rechtbankverslaggever. In 1998 ging hij in Istanbul werken bij het magazine *Aksiyon*, dat onderdeel was van de *Zaman*-mediagroep. In 2003 deed hij verslag van de Amerikaanse invasie in Irak vanuit Noord-Irak en Bagdad. Daarnaast rapporteerde hij ook uit andere conflictgebieden, zoals Pakistan, Bosnië en Kosovo. Hij werd bekend door zijn onthullingen in de moordzaak rond de Turks-Armeense journalist Hrant Dink en over de Turkse betrokkenheid bij het omzeilen van de Amerikaanse sancties tegen Iran. Ook hij werkt door als journalist in ballingschap, onder andere via een eigen YouTube-kanaal.

Historicus Te Slaa: ‘Wees zorgvuldig’

Gebruik het label fascisme niet te snel voor politici als Trump, Wilders, Baudet en Orbán, zegt historicus Robin te Slaa. ‘Het is in de eerste plaats een historisch fenomeen.’

DONALD TRUMP GEBAART NAAR AANHANGERS TIJDENS EEN VERKIEZINGSEVENEMENT IN FLORIDA OP 6 NOVEMBER 2024. BEELD: JIM WATSON/AFP

● EWOUT KLEI

Het woord fascisme fungeert in het publieke debat niet alleen als historische aanduiding, maar steeds vaker als moreel alarm, als stopwoord voor alles wat riekt naar autoritarisme, racisme of democratische erosie. Dat is begrijpelijk. Wie naar de Verenigde Staten kijkt, naar Hongarije, Italië

of Nederland, ziet politici die de rechtsstaat onder druk zetten, instituties delegitimeren en vijandbeelden cultiveren.

Politicooloog Rosan Smits van *de Correspondent* verwoordt die onrust scherp in haar boekje *Dit is fascisme*. ‘Fascisme holt een democratie uit’, betoogt ze. ‘Het begint met taal, niet met tanks. Met democratische verkiezingen, niet met een staatsgreep. En het krijgt vrij spel, dankzij mensen die denken dat het allemaal zo’n vaart niet zal lopen — tot het dat ineens wél doet. Zoals nu.’

‘Het is een terechte alarmbel’

Historicus Robin te Slaa, gespecialiseerd in de geschiedenis van het fascisme en de NSB, begrijpt die waarschuwing maar al te goed.

‘Het is een terechte alarmbel,’ zegt hij, ‘maar als je al te gemakkelijk het label fascisme gebruikt, belemmert dat uiteindelijk een zorgvuldige analyse.’ Precies daar begint het probleem. Want wat gebeurt er als een begrip dat ooit een specifieke politiek-ideologische stroming aanduidde, verandert in een containerbegrip voor alles wat we moreel verwerpelijk vinden? Volgens Te Slaa verliezen we dan niet alleen het zicht op het verleden, maar ook op het heden.

Fascisme als historische beweging

dig met het woord fascisme'

Voor Te Slaa is fascisme in de eerste plaats een historisch fenomeen. 'Het was een nieuwe internationale, revolutionaire massabeweging die in specifieke omstandigheden ontstond na de Eerste Wereldoorlog en tot volle wasdom kwam in het interbellum. Fascisten zagen zichzelf niet als conservatieven of reactionairen, maar als revolutionairen die een nieuwe klassenoverstijgende samenleving, een nieuwe cultuur en zelfs een nieuwe mens wilden scheppen. Ze keerden zich niet alleen tegen links en het liberalisme, maar ook tegen de bestaande elites, tegen het parlementarisme en tegen de 'verweekte' burgerlijke cultuur.'

Het Italiaanse fascisme, dat met Mussolini de toon zette, putte uit verschillende ideologische bronnen. 'Benito Mussolini was zelf een voormalige radicale socialist, sterk beïnvloed door het revolutionaire syndicalisme. Denkers als Georges Sorel speelden daarbij een sleutelrol. Sorel geloofde niet in rationele vooruitgang of historische wetmatigheden, maar in de mythe als mobiliserende kracht. Of een verhaal waar was, deed er minder toe dan of het mensen in beweging bracht. Ook het idee van geweld als regenererende kracht, oorlog als loutering, vond onder anderen via Sorel zijn weg naar het fascisme.'

Daar kwamen invloeden bij van Friedrich Nietzsche, met zijn nadruk op *Der Wille zur Macht* en de *Übermensch*, en van de Franse massapsycholoog Gustave Le Bon,

HISTORICUS ROBIN TE SLAA

'Wat ze ondermijnen is de liberale kern van de democratie'

die massa's beschreef als irrationeel, emotioneel en ontvankelijk voor een sterke, charismatische leider. 'Het Italiaanse fascisme was, met andere woorden, geen simpele voortzetting van conservatisme, maar een revolutionaire synthese van expansief nationalisme, revolutionair syndicalisme, geweldscultus en moderne massapolitiek.'

Het nationaalsocialisme had weer een andere genealogie. In Duitsland leunde de NSDAP veel sterker op de völkische Beweging, die terugging tot het begin van de negentiende eeuw en draaide om ideeën over een unieke 'volksziel', etnische homogeniteit en uiteindelijk raciale hiërarchie. Anders dan vaak wordt gedacht, was antisemitisme niet vanaf het begin een kernbestanddeel van alle fascistische bewegingen in Europa. 'Partijen als de NSB, het Vlaamsch Nationaal Verbond of de British Union of Fascists waren aanvankelijk nauwelijks antisemitisch. Dat veranderde toen nazi-Duitsland het gidsland van het internationale fascisme werd en rassenleer en antisemitisme als geloofsartikelen exporteerde. Uiteindelijk streefde vrijwel elke fascistische partij naar een etnisch homogene volksgemeenschap.'

Juist deze verschillen zijn voor Te Slaa essentieel. 'Fascisme kende nationale varianten', benadrukt hij. 'Dat werd toen ook zo gezien door

fascisten zelf.' Wie al die varianten op één hoop gooit, doet geen recht aan de complexe historische werkelijkheid.

Terughoudend

Dat brengt ons bij het heden. Zijn politici als Trump, Orbán, Wilders of Baudet fascisten? Te Slaa is daar terughoudend in. Niet omdat hij de gevaren bagatelliseert, maar omdat hij vindt dat het etiket niet klopt. 'Het fascisme streefde naar de vestiging van een totalitaire samenleving, met een geleide of corporatistische economie waarin staat en partij het hele maatschappelijke leven doordrongen. Veel hedendaagse rechts-radicalen bewegingen combineren daarentegen nationalisme en autoritaire politiek met neoliberale of zelfs hyperkapitalistische ideeën', zegt hij.

Elon Musk en Donald Trump zijn geen pleitbezorgers van een sterke, allesomvattende staat in fascistische zin. Zij streven juist naar een drastische inkringing van het overheidsapparaat en minimale overheidsbemoeienis met het nationale bedrijfsleven.

Het wereldbeeld van Trump — zijn geloof in het recht van de sterkste — lijkt rechtstreeks ontleend aan het negentiende-eeuwse imperialisme en sociaaldarwinisme. Hetzelfde geldt voor zijn voortdurende appelleren aan nationale grootheid en vijanddenken. Dat

velen dit meteen associëren met fascisme is begrijpelijk, aldus Te Slaa. 'Ook het fascisme putte immers uit deze bronnen. Het radicaliseerde bestaande denkbeelden over de menselijke geschiedenis als een eeuwigdurende strijd tussen volken en rassen en incorporeerde die in zijn eigen ideologie'

'Maar als je het gelijkteken zet', zegt hij, 'begrijp je de eigen dynamiek en inhoud van hedendaagse verschijnselen niet meer goed. Kenmerkend voor het fascisme waren utopische idealen van een nieuwe, superieure mensensoort en een raszuivere volksgemeenschap, waarin zowel zijn fatale aantrekkingskracht als de massale terreur besloten lagen.'

Geen fascisten maar illiberalen

Precies op dat punt sluit het werk van historicus Frank van Vree aan. In zijn essay *De illiberalen* van nu zijn niet de fascisten van toen in de Groene Amsterdammer betoogt hij dat het begrip illiberalisme analytisch vruchtbaarder is dan fascisme om hedendaagse ontwikkelingen te duiden. Veel rechts-nationalistische en conservatieve bewegingen wijzen de democratie niet openlijk af. Integendeel, ze beroepen zich juist op de wil van het volk, op verkiezingen en meerderheidsbesluiten. Wat ze ondermijnen is de liberale kern van de democratie:

TRUMPOMPAAN ELON MUSK BRENGT ZIJN OMSTREDEN GROET. BEELD: STILL BBC

onafhankelijke rechtspraak, persvrijheid, minderhedenrechten en *checks and balances*.

Van Vree grijpt daarbij terug op het klassieke essay *The Rise of Illiberal Democracy* van Fareed Zakaria uit 1997. Zakaria waarschuwde al dat democratie en liberalisme niet vanzelf samengaan. Een systeem kan verkiezingen kennen en toch

contextgevoelig en aanpasbaar aan nationale omstandigheden, maar wel met een duidelijke kern. Illiberalisme is bovendien relationeel: het definieert zich in oppositie tot het klassieke liberalisme en het neoliberalisme en appelleert aan gevoelens van culturele vervreemding, sociale ongelijkheid en verlies van collectieve identiteit.

‘Deze ideologie is flexibel, contextgevoelig en aanpasbaar aan nationale omstandigheden’

onvrij zijn. Die waarschuwing bleek profetisch. De Hongaarse premier Viktor Orbán maakte het begrip illiberale democratie zelfs tot expliciet politiek programma. Hongarije werd zo een laboratorium voor een bestuursvorm waarin verkiezingen blijven bestaan, maar de rechtsstaat systematisch wordt uitgehold.

Volgens Van Vree helpt het concept illiberalisme om de ideologische samenhang én de internationale verwevenheid van deze bewegingen te begrijpen. Het gaat om een ‘dunne ideologie’, zoals politicoloog Marlène Laruelle het noemt. Deze ideologie is flexibel,

Uiterst rechts als overkoepelende term

Waar Van Vree een nieuw analytisch kader aandraagt, richt politicoloog Léonie de Jonge zich in het artikel ‘Verschil tussen radicaal- en extreemrechts’ op de terminologie waarmee we hedendaagse bewegingen benoemen. In het Nederlandse debat wordt vaak onderscheid gemaakt tussen radicaal rechts en extreemrechts. Radicaal rechts zou de democratie accepteren, extreemrechts verworpt de democratie. In theorie is dit onderscheid helder, maar in de praktijk wordt het steeds proble-

matischer, aldus De Jonge.

Zij pleit daarom voor het systematische gebruik van de overkoepelende term uiterst rechts, de Nederlandse vertaling van het Angelsaksische begrip *far right*. In het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten wordt geen onderscheid gemaakt tussen radicaal rechts en extreemrechts; ze vallen allebei onder de noemer *far right*. Volgens De Jonge dwingt de term uiterst rechts ons om verder te kijken dan het ‘nette’ frontstagegedrag van partijen die zich institutioneel hebben genesteld. Achter die façade schuilt vaak een ‘backstage’ van netwerken, discourses en praktijken die wel degelijk een bedreiging vormen voor de democratische rechtsorde.

Het onderscheid tussen radicaal en extreem vervaagt bovendien steeds meer, vervolgt ze. Partijen als Alternative für Deutschland en Forum voor Democratie begonnen als radicaal-rechtse populistische bewegingen, maar zijn in de loop der tijd opgeschoven richting extreemrechts. Tegelijk presenteren ze zich naar buiten toe vaak gematigd. Die dubbelheid maakt het onderscheid analytisch minder bruikbaar en kan zelfs bijdragen aan de normalisering van uiterst rechts.

PVV en Forum voor Democratie

Te Slaa herkent deze analyse in de Nederlandse context. De PVV opereert formeel binnen de wet en neemt deel aan verkiezingen, maar ondermijnt volgens hem voortdurend de rechtsstaat met haar taal en symboliek. Aanvallen op ‘D66-rechters’, structurele delegitimatie van de pers en oproepen tot onwettige grenscontroles door burgers dragen bij aan het ondermijnen van democratische instituties. ‘Wilders spoort zijn aanhang niet direct aan tot geweld’, zegt Te Slaa, ‘maar hij creëert wel een klimaat waarin dat geweld voor velen aanvaardbaar wordt. Denk hierbij aan zijn aanvallen op voormalig

‘Radicaal rechts zou de democratie accepteren, extreemrechts verworpt de democratie’

D66-leider Sigrid Kaag, die leidden tot een stroom aan doodsb bedreigingen.’

Forum voor Democratie gaat volgens hem een stap verder. Daar zijn expliciete fascistische kenmerken zichtbaar, zoals biologisch gefundeerd racisme, antisemitische complotideeën en de overtuiging dat de ‘boreale wereld’ zich in een existentiële crisis bevindt, evenals het geloof in regeneratief geweld. ‘Tegelijk is Forum voor Democratie geen kopie van de NSB. Het is een hybride fenomeen. FvD is een politieke partij, een media-platform en een verdienmodel voor Thierry Baudet en de zijnen tegelijk, aangepast aan de logica van sociale media en permanente campagne. Met Lidewij de Vos heeft FvD een nieuw gezicht, maar de partijtop bestaat nog steeds uit dezelfde mensen: Thierry Baudet, Freek Jansen, Gideon van Meijeren en Pepijn van Houwelingen. Zij maken de dienst uit en verdienen het meest aan de onderneming die FvD heet.’

Ook de manier waarop de partijtop in het verleden reageerde op de extremistische uitlatingen in FvD-appgroepen is veelzeggend. ‘Niet de personen die deze racistische en geweldsverheerlijkende uitlatingen deden, werden bestraft, maar de klokkenluiders.’ ●

FVD-FRACTIEVOORZITTER LIDEWIJ DE VOS. BEELD: YOUTUBE

LODY VAN DE KAMP

Rabbin en publicist.

Tijd om de relatie tussen moslims en Joden te herstellen

Mijn voornemen was om hier niet meer over te schrijven. Over de verhouding tussen moslims en Joden in ons land. Genoeg is genoeg. Nog een keer 'dialoog', nog een keer 'polarisatie', nog een keer die 'wederzijdse beeldvorming'? Zijn dat geen sleetse woorden die hun beste tijd inmiddels hebben gehad? Moet onze aandacht niet ook eens uitgaan naar andere zaken in ons fraaie Nederland?

Dat was mijn voornemen. Maar nog geen korte tijd nadat ik dacht dit besluit te kunnen nemen, werd ik onaangenaam getroffen door twee artikelen in onze pers. Publicaties waarvan ik meteen wist dat ik er niet aan voorbij mocht gaan.

Het eerste ging over een bijzonder moment in de geschiedenis van Said & Lody. U weet wel: de van oorsprong Marokkaanse Amsterdammer Said Bensellam en de schrijver van deze column, de Joodse Lody van de Kamp, die al jaren met elkaar optrekken.

Said & Lody proberen inmiddels vijftien jaar iets te betekenen voor de onderlinge verhouding tussen moslims en Joden in ons land. Dit ondanks de confrontaties tussen beide groepen in andere delen van

de wereld. Dit ondanks de schijnbaar onoplosbare conflicten in en rond Israël, Palestina en Gaza.

De gemeente Amsterdam, en dan met name stadsdeel West, samen met het bekende WOW Hostel midden in de wijk, vonden dat er stilgestaan moest worden bij dit vijftienjarig jubileum.

Het resultaat was een drukbezochte, inspirerende bijeenkomst, waar bestuurders en politici nog eens duidelijk maakten hoe belangrijk het is dat juist vanuit de gemeenschappen zelf — die vaak ideologisch mijlenver uit elkaar lijken te liggen — het gesprek wordt gevoerd. Dat is van groot belang voor het behoud van het samenleven.

Enkele dagen later las ik commentaar op ons werk: 'Wat deze twee mensen hebben weten te bereiken is indrukwekkend. Het gesprek aangaan, elkaar ontmoeten, van mening mogen verschillen. Maar...' En dan volgt een grote maar. 'Of er op veel plaatsen in ons land Saida en Lody's te vinden zijn, weet ik niet. De meeste Saida's zijn opgevoed met een onbespreekbare, diepgewortelde haat tegen de Lody's; antisemitisme en antizionisme zijn hun met de paplepel ingegoten.'

In vredesnaam, hoe komt deze schrijver daarbij? Is zo'n stelling niet juist het driedubbel onderstrepen van die valse beeldvorming waar

joden en moslims in ons land samen onder lijden? Beeldvorming die de onderlinge animositeit aanwakkert. Iets wat de afgelopen jaren, ondanks inspanningen van meerdere initiatieven zoals dat van Said & Lody, alleen maar erger is geworden.

Na het lezen hiervan was ik boos. Maar na die boosheid kwam iets anders naar boven. Juist het publiceren van dit soort quasi-wijsheden is reden om met dubbele energie door te gaan en afscheid te nemen van animositeit. Onze onderlinge verhoudingen hebben de afgelopen jaren, mede onder druk van wat er gebeurt in dat strookje aan de Middellandse Zee, veel schade opgelopen. Door dit soort stellingen is het tijd voor een nieuw woord. In mijn hoofd is dat woord 'reparatie'.

Niet langer proberen de vrede te bewaren of een vreedzame gezamenlijke co-existentie in stand te houden. Nee, moslims en Joden moeten nu actief aan de slag om de schade in hun onderlinge verhoudingen proactief te repareren. Weg met de beeldvorming van haat en aversie. Aan de slag met herstel.

Hoe doen we dat?

Ik las nog een artikel. De algemeen directeur van het Joods Cultureel Kwartier in Amsterdam — het Joods Museum, het Holocaust Museum, de Portugese Synagoge en de Hollandsche Schouwburg — dr.

Emile Schrijver, klaagt in *de Telegraaf* over dalende bezoekersaantallen. Mensen blijven weg. Dat heeft alles te maken met gevoelens van onveiligheid in en rond Joodse instellingen.

Naast die onveiligheid spreekt Emile Schrijver ook over de neiging om Israël uit te sluiten binnen de creatieve sector. Bijna automatisch worden ook Joden mee gecancelled. Gevolg: mensen gaan niet meer naar een Joods museum of een synagoge.

Als deze ontwikkeling doorzet, zullen we als gemeenschappen nog minder kennis van elkaar hebben dan nu al het geval is. We leven dan steeds meer als vreemden naast elkaar in plaats van met elkaar. Dat vormt opnieuw een vruchtbare bodem voor beeldvorming, met alle negatieve gevolgen van dien.

Het is tijd om te repareren. Om te herstellen wat de afgelopen jaren aan fatsoenlijke wederzijdse verhoudingen is gesneuveld onder druk van internationaal geweld. Het is tijd om elkaars instellingen te blijven bezoeken. Om kennis op te doen van elkaars geschiedenis, cultuur, religie en erfgoed. Zo kunnen we repareren.

Beste islamitische en Joodse landgenoten, gaan we repareren?

Dan kan ik hopelijk de volgende keer weer over andere onderwerpen schrijven. •

dK-panel: waarom voelen zovee

Steeds meer jongeren kampen met angst- en depressieklachten, blijkt uit onderzoek naar hun mentale gezondheid. Zie jij dit ook om je heen? Waar ligt de oorzaak en wat kunnen we eraan doen?

BEELD: PIXABAY

● TAYFUN BALCIK

Roos Wagener,
publicist

'Jongeren hebben het niet makkelijk; dat zie ik ook in mijn omgeving. Tegelijkertijd zijn de wachtlijsten voor de ggz enorm lang. Ik denk dat social media een grote impact hebben op het mentale welzijn van jongeren. Daar zien zij alle narigheid in de wereld, vergelijken ze zichzelf met anderen die het beter lijken te hebben en missen ze normaal face-to-facecontact. Hierdoor voelen veel jongeren zich eenzaam en somber. 'Dit kan worden verbeterd door

**'Jongeren hebben
het niet makkelijk'**

als maatschappij meer te focussen op connectie en verbinding. Maak het thema mentale gezondheid bespreekbaar op scholen en reguleer socialmediagebruik. Zorg ervoor dat de hulpverlening beschikbaar blijft voor degenen die het het hardst nodig hebben, maar stuur niet iedereen met somberheidsklachten meteen door. De bittere realiteit is dat ons zorgsysteem dat niet meer toelaat. In plaats daarvan moeten we als maatschappij zelf met oplossingen komen om het leven voor jongeren makkelijker te maken.' ●

Mostafa Hilali,
militair

'Angst, depressie, een gebrek aan vertrouwen en een sombere kijk op de toekomst: je ziet het veel bij jonge mensen. Een belangrijk deel van hun jeugd viel samen met de coronaperiode. School ging anders, sociaal contact veranderde en hobby's vielen weg. Veel dingen waren niet meer zoals we gewend waren. Jongeren moesten zich daaraan aanpassen, en dat heeft zeker impact gehad. 'Wat ook niet helpt, is het nieuws, en dan vooral de negatieve berichtgeving. Als je de hele dag wordt

**'Een belangrijk
deel van hun jeugd
viel samen met de
coronaperiode'**

geconfronteerd met pushberichten, ontstaat er een situatie waarin stress, crisis en gevaar — wat vroeger uitzonderingen waren — nu de norm lijken. Dat kan leiden tot depressieve klachten. Ik denk ook dat het steeds individualistischer worden van de maatschappij zijn tol eist. Samen vormen deze factoren een giftige cocktail. Hoe komen we hieruit? Door elkaar op te zoeken. Als je merkt dat iemand worstelt met angstgevoelens, ga dan het gesprek aan. Misschien kun je laten zien dat angsten vaak niet rationeel zijn. Wees er voor elkaar, zo simpel kan het soms zijn.' ●

1 jongeren zich somber?

Jakob de Jonge,
kunstenaar

'Ik spreek jongeren vooral in de context van vredesactiviteiten. Ik geloof dat hun depressieve klachten direct samenhangen met wat er in de wereld gebeurt. De hoeveelheid ernstige beelden waarmee mensen dagelijks worden geconfronteerd is enorm. De genocide in Gaza is daarvan het meest sprekende voorbeeld. Jongeren zien deze verschrikkingen voorbij komen en zien vervolgens hoe Europese leiders daar

ogenschoonlijk geen klap om geven. Sterker nog, zij hebben de andere kant gesteund. Dat is veel om te verwerken en vanzelfsprekend deprimerend.

'Jongeren die actief willen zijn, kunnen daar zeker neerslachtig van worden. Ze merken dat al het activisme, alles wat je probeert te doen om het tij te keren, nauwelijks effect lijkt te hebben. Is er dan nog perspectief voor jongeren? Toen ik jonger was, waren er betere kansen. De wereld lag voor ons open, ook op het gebied van carrière. Die ruimte wordt steeds kleiner, steeds nauwer. Zullen jongeren ooit nog een huis kunnen kopen? Zullen zij een baan vinden die voldoende inkomen garandeert voor een gezin? 'De onzekerheden in dit 'ontzettend gave land', zoals Rutte het ooit noemde, zijn onmiskenbaar toegenomen. Jongeren voelen dat op dit moment het sterkst, en dat maakt hen somber en depressief.' ●

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

'We leven in een samenleving die veel van jongeren vraagt: hoge prestatiedruk op het gebied van studie, carrière en status, terwijl de wereld tegelijkertijd onzeker, snel veranderend en complex is. 'Veel jongeren weten niet goed hoe ze met die druk en onzekerheid om moeten gaan. Daar komt bij dat de kosten van levensonderhoud blijven stijgen, waardoor bestaanszekerheid voor

jongeren steeds minder vanzelfsprekend is. Vooral in grote steden zie ik dat veel jongeren kampen met schulden waar ze moeilijk uitkomen. Dat zorgt voor langdurige stress en vergroot de kans op mentale problemen.

'De oplossing ligt niet alleen bij het individu, maar bij de samenleving als geheel. We moeten anders gaan kijken naar succes, prestaties en welzijn. Daarnaast moeten we als samenleving meer zorg dragen voor jongeren: door betere ondersteuning, toegankelijke hulp en meer aandacht voor mentale gezondheid. Jongeren zijn immers de toekomst van onze samenleving, en die toekomst vraagt om investeringen in hun welzijn.' ●

Ruben Arnhem,
docent

'Vroeger werkte ik in het speciaal onderwijs en in de psychiatrie. Daar zag ik het dagelijks: jongeren met angst, somberheid, overprikkeling en een diep gevoel van falen. Ik dacht toen vaak: dit is een wereld op zich. Nu werk ik in het regulier onderwijs. En eerlijk gezegd zie ik precies dezelfde mentale klachten terug. Alleen heten ze hier soms anders. Ze worden verpakt in termen als motivatieproblemen, uitval of 'een niet passend niveau'.

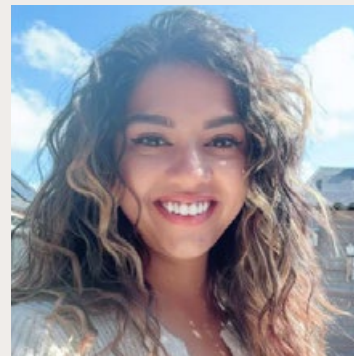
'We leven in een prestatie maatschappij waarin jongeren vroeg moeten kiezen, presteren en vooral laten zien dat ze meer kunnen. Een hoog onderwijsniveau wordt gezien als succes, terwijl het voor sommige jongeren simpelweg te hoog gegrepen is. Anderen hebben wel het kennis-

'Rust is schaars geworden'

niveau, maar worden gedowngraded omdat hun hoofd en lijf even niet meewerken.

'Daar komt bij dat jongeren leven in een wereld vol prikkels. Altijd online, altijd bereikbaar, altijd vergelijken. Rust is schaars geworden. Stille bijna verdacht. Onlangs was ik in Suriname en zag ik iets wat me raakte. Ik liep langs een erf waar een jongen in een tuinstoel zat. Geen telefoon. Geen boek. Geen oortjes. Hij keek naar de wolken, naar voorbijrijdende auto's en groette zijn buurman die langs liep. Dat was alles. En het was genoeg.

'Toen dacht ik: deze jongen weet hoe je ontspant. Even niks doen. Genieten van de omgeving en het moment. Misschien is dat wel iets wat we onze jongeren opnieuw moeten leren. Dat je niet altijd hoeft te presteren. Dat stilstaan geen achteruitgang is. En dat rust soms de grootste vooruitgang betekent.' ●

Anushka Soekhradj, marketing- en communicatieadviseur

'Lastig onderwerp. Iedereen kan beamen dat jongeren tegenwoordig depressiever zijn; daar zijn ook veel mediaberichten over verschenen. Aan de basis van dit probleem liggen social media en een verharde maatschappij.

Dus ja, wat kunnen we met z'n allen doen? De verharding van de maatschappij is volgens mij een onomkeerbaar proces. We kunnen praten over compassie, de rol van godsdienst, humanisme en gewoon menselijk met elkaar omgaan. Maar het is zo'n groot vraagstuk dat ik eigenlijk niet weet waar ik moet beginnen.' ●

Felle schrijvers vragen in J'accuse aandacht voor genocide in Gaza

Onlangs verscheen de bundel *J'accuse*. Veertig auteurs willen via de publieke opinie druk uitoefenen zodat Israël stopt met het extreme geweld tegen de Palestijnen.

● EWOUT KLEI

Al meer dan twee jaar, sinds 7 oktober 2023, is er een genocide in Gaza aan de gang. Deze heeft aan ten minste 69.000 mensen het leven gekost, maar het werkelijke dodenaantal ligt vermoedelijk een stuk hoger, richting de 100.000 of 200.000. Dit omdat vele lichamen nog onder het puin liggen of compleet zijn weggevaagd door het Israëlische geweld.

We schrijven veel over Gaza als *de Kanttekening* en dat zullen we blijven doen. Tegelijkertijd rijst bij elk nieuwsbericht en bij elk achtergrondstuk de vraag wat het nut hiervan is. Je raakt – onbewust – toch een beetje afgestompt. Al die omgekomen mensen zijn cijfers geworden, geen mensen met een naam en een gezicht, een familie, een levensverhaal; mensen met hoop en met dromen, met frustraties, maar ook met humor soms als gratis medicijn tegen de ellende. Als elk artikel en elk nieuwsbericht dat over Gaza in deze krant is geschreven een leven is dat door Israël is weggenomen, en dan heb je het over honderden stukken, dan nog zouden tienduizenden meer nodig zijn om de slachtoffers van de genocide in Gaza in ons journalistieke werk echt recht te doen. Een onmogelijke opgave.

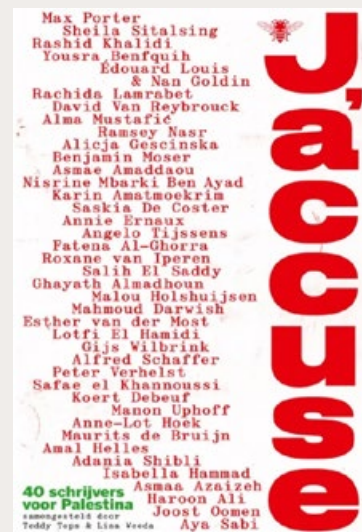
Machteloosheid is ook wat de veertig Nederlandse, Vlaamse en internationale schrijvers van de bundel *J'accuse* (Frans voor: 'Ik beschuldig') voelen. 'Dit boek komt veel en veel te laat', geeft samensteller Teddy Tops toe in het voorwoord. 'Maar het is er, onherroepelijk. Voor hen die nog

steeds niet gehoord worden, hebben wij, veertig schrijvers uit verschillende landen, zorgvuldig onze woorden proberen af te wegen.' Manon Uphoff beaamt dit: 'Nu is de tijd om te krijzen als vogels – als de zwerm die we zijn.'

De auteurs, waaronder de Nederlandse schrijvers Sheila Sitalsing, Karin Amatmoerkin, Ramsey Nasr, Lotfi El Hamidi, Safae el Khannoussi en Haroon Ali, zijn woedend. Op Israël in de eerste plaats. Maar ook op de Nederlandse regering, die lange tijd geen protest aantekende en nu heel voorzichtig van mening is veranderd. Zullen hun verhalen de Israëlische regering van mening doen veranderen? De machiavellistische plucheplakker Benjamin Netanyahu en de openlijk genocidale extremisten Itamar Ben Gvir en Bezalel Smotrich? Natuurlijk niet. De open brief *J'accuse* die de Franse schrijver Émile Zola in 1899 aan de Franse president schreef, leidde er ook niet toe dat de onschuldige Joodse kapitein Alfred

Dreyfus werd vrijgelaten en gerehabiliteerd, in ieder geval niet meteen. Het gaat erom de publieke opinie te bewerken. Alleen als onze regering van standpunt verandert door genoeg druk vanuit de samenleving, en als andere westerse landen dat ook doen omdat hun bevolking anders gaat denken, kan Israël worden gedwongen om het extreme geweld te stoppen.

De bundel *J'accuse* begint en eindigt met een kort verhaal van Mahmoud Darwish (1941–2008), een vooraanstaande Palestijnse schrijver en dichter en een stem van het verzet tegen de Israëlische bezetting. In het verhaal *De tweede olijfbloom* schrijft hij over de Palestijnse veerkracht. Palestina is een oude olijfbloom die er al eeuwen staat. De Israëlische soldaten met bulldozers ontwortelen deze grootmoeder. Een Palestijnse jongen protesteert en gooit stenen, waarop de militairen hem doodschieten. Darwish: 'Toen de soldaten in triomf wegtrokken, begroeven wij hem daar, in een diepe kuil, in de

wieg van de grootmoeder. Om de een of andere reden waren we ervan overtuigd dat hij, na verloop van tijd, een olijfbloom zou worden, een stekelige olijfbloom, en groen.'

De volledige opbrengst van dit boek gaat naar de Nederlandse stichting Plant een Olijfbloom, een initiatief dat duurzame hoop plant op Palestijnse grond. ●

Lisa Weeda en Teddy Tops, red., *J'accuse. 40 schrijvers voor Palestina, De Bezige Bij*, 224 blz., € 19,99

EEN PALESTIJNSE JONGEN TREKT EEN STUK ZEIL UIT HET PUIN VAN EEN SCHOOL IN GAZA-STAD NA EEN ISRAËLISCHE AANVAL. BEELD: OMAR AL-QATTAA/AFP

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - Drs.I.Sevinc - Bedrijfsarts/verzekeringarts - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

‘Maak medicijnen gratis’, zegt ac

DE DRIE HOOFDROLSPELERS IN MEDICIJN. VAN LINKS NAAR RECHTS: DAAN VAN DIJSSELDONK, FJODOR JOZEFZOO EN LINDERTJE MANS

Een mensenleven is niet in geld uit te drukken, meent acteur Fjodor Jozefzoon. Hij is een van de hoofdrolspelers in het toneelstuk *Medicijn van Firma Mes*, over de farmaceutische industrie. Als het aan hem ligt, zouden levensreddende medicijnen voor iedereen gratis moeten zijn.

● GERALDINA METSELAAR

Voor aandeelhouders van internationale farmaceutische bedrijven is het simpel: hoe kunnen winstmarges nog verder worden geoptimaliseerd? Dat achter tabellen, onderzoeken, prijsbepalingen en marketingstrategieën zieke mensen schuilgaan die vechten voor hun leven, lijkt van ondergeschikt belang. Want zodra er een nieuw medicijn op de

markt verschijnt waar mensen mogelijk van kunnen genezen, rijst al snel de vraag: welk prijskaartje hangt eraan?

Theatergezelschap Firma Mes ontwikkelde samen met schrijver Maurits de Bruijn de aangrijpende voorstelling *Medicijn*. Het stuk is grotendeels gebaseerd op interviews met artsen en patiënten en op onderzoek naar farmaceutische conglomeraten. ‘Eigenlijk zou je de ontwik-

keling van medicijnen los moeten koppelen van het kapitale systeem’, luidt een voorlopige slotconclusie.

Een van de hoofdrolspelers in *Medicijn*, naast vaste acteurs van Firma Mes Daan van Dijsseldonk en Lindertje Mans, is de uit Amsterdam afkomstige Suri-naams-Nederlandse acteur Fjodor Jozefzoon (spreek uit als Fi-jo-dor). In 2024 werd hij genomineerd voor een Theo d’Or voor

teur Fjodor Jozefzoon

‘Wat blijft er over van wie je bent, wanneer je lichaam je in de steek laat?’

zijn rol in *Brown Sugar Baby* van Het Nationale Theater. Een andere acteur ging er uiteindelijk met het beeldje vandoor.

‘Maakt dat wat uit?’ vraagt hij. ‘Zo’n nominatie is een gigantische impuls voor je carrière’, aldus Jozefzoon. ‘Het zijn de Oscars onder de toneelprijzen!’ Voor aanvang van de voorstelling geeft de acteur een interview over zijn rol in *Medicijn*. Jozefzoon kruipt in de huid van dragqueen Britney Houston en moet daarvoor minimaal een uur voor de voorstelling in de make-up. Hij wordt begeleid door drag- en make-upartiest Roseè Sheneè Plastique. ‘Ik ben zijn dragmoeder, haha’, zegt Roseè.

Diagnose hepatitis C

Zijn rol als dragqueen blijkt in meerdere opzichten leerzaam voor Jozefzoon. ‘Sommige dingen wist ik al. Zoals dat drag meer is dan een pruik opzetten of een jurk aantrekken. Het is een manier van leven. Een attitude. Drag heeft een ontstaansgeschiedenis in het theater en groeide uit tot een vorm van zelfexpressie. Het is kunst, met fenomenale zang-, dans- en comedyoptredens.’

Daarnaast leert hij dat het aantrekken van een panty met nepnagels schier onmogelijk is,

en ervaart hij meer van dit soort ongemakken waarmee onder anderen drags en vrouwen worden geconfronteerd. Zoals ‘s nachts toch maar een taxi bestellen in plaats van alleen naar huis fietsen.

In de meeslepende en actuele voorstelling over de farmaceutische wereld speelt Jozefzoon de homoseksuele Jeffrey, alias dragqueen Britney Houston, die in 1999 de diagnose hepatitis C krijgt. In die tijd was dit nog een ongeneeslijke ziekte. Jeffreys ziekteverloop loopt synchroon met de ontwikkeling van een revolutionair geneesmiddel en zijn liefdesrelatie met Max.

De fatale diagnose zet de verhoudingen tussen Jeffrey en Max op scherp. ‘Wat blijft er over van wie je bent, wanneer je lichaam je in de steek laat?’ vraagt het personage Jeffrey zich tegen het einde van het toneelstuk af.

Wanneer het medicijn in 2014 eindelijk op de markt verschijnt, barst een maatschappelijk debat los. Hoe duur mag een levensreddend medicijn zijn? Uit onderzoek ontdekte Firma Mes hoe het farmaceutische bedrijf tot een verkoopprijs van 84.000 dollar per behandeling kwam. Voor velen onbetaalbaar, met als gevolg dat de discussie over betaalbare zorg oplaaide — een

discussie die tot op de dag van vandaag voortduurt.

Wat kunnen we doen om de toegang tot zorg, ook voor de meest kwetsbaren in onze samenleving, te verbeteren? Het antwoord is minstens zo complex als de oplossing. Of is het inderdaad een oplossing om de ontwikkeling van medicijnen los te koppelen van het kapitale systeem?

Twaalf kinderen

Jozefzoon heeft er zo zijn eigen ideeën over. Hij groeide op in de Amsterdamse Bijlmer als jongste uit een gezin van twaalf kinderen. ‘Dat is behoorlijk ingewikkeld’, zegt hij met een onbetaalbare lach vanonder zijn nepwimpers. Zijn Surinaams-Nederlandse afkomst heeft hem gevormd. ‘In onze community

kijken we naar elkaar om. Iedereen kan altijd mee-eten, want er is meer dan genoeg voor iedereen. Mijn ouders staan voor je klaar, zelfs als je midden in de nacht aanklopt. We laten niemand op straat staan.’

‘Vroeger kwamen er geregeld mensen voor langere tijd bij ons wonen. In het begin vonden we dat prima, maar op een gegeven moment wilden we weer onze plek terug. Ons thuis.’ Al op jonge leeftijd wist Jozefzoon dat hij op de Bühne wilde staan. Hij wilde dansen en zingen, maar zijn moeder zag liever dat hij ging voetballen.

Uiteindelijk won de creativiteit het van de sportiviteit, al gaat de acteur nog altijd graag naar de sportschool. Destijds meldde hij zich aan bij de Amsterdamse Toneelschool & Kleinkunstacademie.

‘Iedereen kan altijd mee-eten’

FJODOR JOZEFZOOON SPEELT BRITNEY HOUSTON

‘Mijn vader en moeder krijgen meerdere keren per week nierdialyse’

mie. Tot zijn grote geluk werd hij aangenomen, maar de eindstreep haalde hij niet. Als aanstormend acteertalent kon hij zich daar niet optimaal ontwikkelen.

Jozefzoon vond zijn eigen weg en schitterde al snel op de plan-

ken in spraakmakende rollen. ‘Ik vind het fijn als er nog iets te winnen valt in een toneelstuk’, stelt hij. ‘Of het nu gaat over mijn Surinaams-Nederlandse achtergrond, de queer community of de onderhuidse opkomst van racisme. Als artiest kun je hope-

lijk verandering teweegbrengen.’

Zijn agent raadde hem aan auditie te doen bij Firma Mes voor *Medicijn*. ‘Ik kende het gezelschap niet en wist ook niet welke rol ik zou spelen. Maar de manier van werken en de maatschappelijke thema’s spraken me direct aan. Vooral de vraag “Wat is een mensenleven waard?” die Firma Mes zo pijnlijk afstandelijk benadert.’

Jozefzoon deed auditie en kreeg de rol van Jeffrey, die wordt gediagnosticeerd met hepatitis C: een ziekte die ooit levensbedreigend was, maar waar je tegenwoordig volledig van kunt genezen. Het thema raakt hem ook persoonlijk. Beide ouders van Jozefzoon kampen met nierfalen. ‘Mijn vader en moeder krijgen meerdere keren per week nierdialyse. Dat gaat op zich goed, ze doen dat thuis en moeten soms naar het ziekenhuis. Hoe fantastisch zou het zijn als er

een effectief medicijn voor zou bestaan?’

Waarde van een mensenleven

Wat is een mensenleven waard? Die vraag stelt Firma Mes in *Medicijn*. Vraag je het aan AI, dan luidt het antwoord dat de waarde van een mensenleven niet in één geldbedrag is uit te drukken en sterk afhankelijk is van de context. Economen gebruiken richtlijnen, zoals de norm van 80.000 euro per gewonnen gezond levensjaar (QALY), voor beleidsbeslissingen en kosteneffectiviteitsanalyses. Er bestaat echter geen algemeen akkoord. Dergelijke berekeningen zijn controversieel, omdat ze ethische en emotionele overwegingen negeren en voorbijgaan aan mondiale verschillen.

‘Als ik antwoord moet geven op de vraag wat een mensenleven waard is,’ zegt Jozefzoon, ‘dan is mijn antwoord: onbetaalbaar. Het is niet in geld uit te drukken. Ik heb een groot sociaal hart. Wat mij betreft worden medicijnen gratis, net als het openbaar vervoer. Ik vind het ook geweldig dat op veel plekken gratis tampons en maandverband verkrijgbaar zijn. Van mij mag de ontwikkeling van medicijnen worden losgekoppeld van het kapitale systeem.’

Of dat ooit gaat gebeuren, betwijfelt de acteur. En de vraag is of farmaceutische bedrijven dan nog een prikkel hebben om nieuwe geneesmiddelen te ontwikkelen. Wanneer Roseè Sheneè Plastique de laatste hand legt aan de make-up en de pruik is opgezet, moet Jozefzoon gapen. ‘Ik heb geen slaap hoor. Dat zijn de spanningen’, zegt hij lachend, terwijl hij opspringt. Over een klein kwartier is het showtime.

Momenteel toert Firma Mes met *Medicijn* door Nederland. Na enkele voorstellingen is er een nagesprek met een deskundige, onder wie apotheker Paul Lebbink. Meer informatie is te vinden op firmames.nl. •

NILGUN YERLI

Ik ben weer terug

‘Wil je een column schrijven voor ons blad *de Kanttekening*?’ was de vraag. ‘Goede titel voor een blad,’ zeg ik. ‘Waarover willen jullie een column?’ ‘Dat kan van alles zijn, het leven in alle facetten.’ ‘Jaaa, dat wil ik wel, het leven in alle facetten!’

Ik ben cabaretière en columniste. Van 1997 tot 2007 heb ik columns geschreven voor het Parool, daarna voor de VPRO en NRC Next. Toen ben ik vertrokken uit Nederland om mijn man en mijn kind, en vooral mijn familiegevoelens, te dienen in plaats van de kunst. Het was de grootste rijkdom die ik me kon bedenken: full-time moeder mogen zijn. Maar creëren maakt je gelukkiger dan consumeren.

Toen mijn kind mij niet meer nodig had en naar de universiteit ging, en mijn man ook niet meer — want hij werd verliefd op een ander — ja, toen begon mijn instinctieve creatieve vermogen te kriebelen. Dat leidde tot een terugkomst naar mijn thuisland Nederland, om weer het theater in te gaan en weer te schrijven.

Na uitverkochte Carré-jaren, nu in hele kleine zalen, amper halfvol, voelde het als vergane glorie... maar: ‘Je bent pas vergaan als

je dat zelf accepteert’, hoor ik mijn moeder zeggen. En zolang je leeft is er niets vergaan.

Dus op volle toeren treed ik weer op in theaters met mijn cabaretvoorstelling *Later als ik groot/*

sen schreeuwden: “Wij willen werk!” De baas riep: “We hebben maar één baan. De keuze is gevallen op jou.” Hij wees naar een Surinaamse man die vooraan stond. Vol verbazing riep hij:

ring naar de buschauffeur: hoe zij met die grote versnellingspook schakelde en aan dat grote stuur draaide.

‘Wat stoer, een vrouw als buschauffeur. Dit had mijn vader moeten zien. Hij zei altijd dat vrouwen niet eens fatsoenlijk auto kunnen rijden, laat staan een bus’, zeg ik.

‘Ik kon het tot twee jaar geleden ook niet. Ik heb het geleerd. En daarbij: man, vrouw, iedereen kan het leren!’ zegt de buschauffeur.

‘Wat deed u hiervoor dan?’ vraag ik.

‘Ach... ik leefde van mijn uitkering, wat me best beviel: vrije tijd. Maar na een paar jaar begon het nietsdoen aan me te knagen. Mijn vrouw zei dagelijks dat ik een nietsnut was, ze vond me een stuk onbenul.

Toen zag ik een advertentie dat er buschauffeurs werden gezocht. Ik kreeg bijscholing en rijles om mijn busrijbewijs te halen en zo begon het.

Nu verdien ik iets meer, maar ik voel me gelukkiger en zelfs mijn vrouw respecteert me nu.’

Dat begrijp ik. Je eigen geld verdienen geeft je niet alleen onafhankelijkheid, maar vooral je eigenwaarde terug. Over arbeid zei Multatuli: ‘De ziel van de mens groeit niet in het loon, maar van de arbeid die het loon verdient.’ En zo is het. ●

**‘Wat stoer, een vrouw als buschauffeur.
Dit had mijn vader moeten zien’**

dood ben en ik schrijf weer boeken en columns. Ik ben weer terug, zowel in Nederland als in de wereld van literatuur en kunst, maar bovenal in mezelf. En dat is een goed gevoel!

Terwijl ik dit tik in de bus, hoor ik een man achter mij:

‘Ik krijg al een tijdje een uitkering, maar nu heeft het arbeidsbureau een baan voor me. Nou, het zal mij benieuwen.’

Ik moest denken aan een mop van vroeger, toen ik elf was.

Een klasgenoot vertelde: ‘Men-

‘Waarom ik?’

Iedereen in de klas lachte. Behalve Rosita en ik. Rosita was Surinaams. Ze vond het belachelijk, het vooroordeel over Surinamers, en voelde zich beledigd; ze had tranen in haar ogen. En ik... ik begreep het niet, want ik kende dat vooroordeel over Surinamers niet.

Rosita dacht dat ik niet lachte uit solidariteit met haar. En zo werden wij goede vrienden.

Ik staarde voor me uit in gedachten en keek vol bewonde-

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introducé per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

